

ANTI
LIBROS
N.T.

10

Contenta.

1. Georgij Calixti Commentar. in quatuor priorum capitulum Geneseos Expositio literalis. 2. Historia Iosephi sive XVII posteriorum capitulum Geneseos Expositio literalis. 3. Exodj XX priorum capitulum Expositio literalis. 4. Lex Dei Mosaica. in classes iuxta Decalogum digesta et ubi cum Ceremonialibus atq; iudicialibus eo pertinentibus Legibus exposita. 5. In Prophetas Priorum 6. Expositio Oraculi de 70 Hebdombatibz Danielis. 7. de Usuris & Nullis.
2. Georgij Calixti Concordia Quor Evangelicorum scripturae et locorum etc. Explicatio.
3. Georgij Calixti Historia Magorum. 2 cap. 2 Mattheij.
4. In Acta Apostolorum expositio literalis.
5. In Epistolam S. Pauli ad Romanos.
6. In Epistolam S. Pauli ad Corinthios priorem et posteriorem.
7. In Epistolam S. Pauli ad Galatas.
8. In Epistolam S. Pauli ad Ephesios.
9. In Ep. S. P. ad Colossenses.
10. In Ep. S. P. ad Thessalonicenses priorem.
11. In Ep. S. P. ad Philippenses.
12. In Ep. S. P. ad Titum.

Sammelband

46 B 66.

14.

IN EPISTOLA M
SANCTI APOSTOLI PAVLI

AD TITVM
EXPOSITIO LIT-
TERALIS,

IN ACAD. IVLIA, ANNO SVPERIO-
RE, PVBLICE PROPOSITA,
ET NVNC EDITA

à
GEORGIO CALIXTO
S. Theol. D. & Prof. publ.

EDITIO TERTIA.

BRVNSVIGAE.
Typis & sumtibus ANDREÆ DVNCKERI,
ANNO MDCCCLVI.

IN EPISTOLAM
SANCTI APOSTOLI PAULI

AD TITUM
EXPOSITIO LIT.

IN ACAD. JULIA. ANNO SVBVRIO.
R. P. PUBLI. PROPOSITA
ET NVN. EDITA

GEORGIO CALIXTO

& Theol. D. & Prof. publ.

PAVLO MARTIA

BRUNNEN
L. P. PUBLI. ANNO. DVNCAL.

PLVRIMVM REVDIS STRENVIS, NO-
BILMIS, AMPLMIS ET PRV-
DENTMIS VIRIS,

DOMINIS

DEPV TATIS ORDINVM
INCLVTI DVCATVS
BRVNSVIGICI, PROVINCIÆ
WOLFENBVTELENSIS.

S. D.

GEORGIVS CALIXTVS.

Vm inter strepitus & fragores bellicos, quos nobis ob peccata nostra iratus Deus immisit, iuventuti academicæ, quæ potui, prodesse, & ne sine fructu tempus & sumtum impenderet, efficere conor; præter exercitia cætera cum nonnullas alias Apostoli Pauli epistolas, tum eam, quæ ad Titum est, interpretabar. Quoniam autem, ut calamitas publica & temporum infelicitas

A 2

citas

citas tulit, pauci erant, qui audirent & exciperent; visum est edere, ut quæ aliter in manus multorum non venerint, plurimum usibus inserviant. Ab hac autem ipsâ ad Titum, quam auctumno superioris anni clv l5 c XXVII. publicè enarrabam, initium facere volui vel eam ob causam, quòd ministris ecclesiarum, ad quorum exemplum populi mores ut plurimum conformantur, quomodo se gerere debeant, præscribat; tum quòd reliquos omnes excitet, *ut abnegatâ impietate & mundanis cupiditatibus temperanter & justè & piè vivamus in presente seculo.* Quamquam enim vitæ in melius mutationem semper oportet meditari; si tamen unquam aliàs, maximè cordi sit hoc tempore; quo propter inolita & frequentia delicta vindictam divinam cervicibus nostris incumbere experimur. Id verò operam dedi, ut quid Apostolus sibi velit, sive quis sensus, ut loqui solemus, litteralis sit, planum faciam. Hac fini paraphrasin plerumque adhibeo, ubi paraphrasi omnia adsequutus mihi non videor, plura quæ textui vel illustrando vel à depravationibus adferendo faciant, adjicio. Ipsa verò textus verba ita dispono, & characteribus distinguo, ut integra sive Expositioni inserta connexa-

nexaque, sive seorsim legi possint. Qui interpre-
tandi modus etiam si forte non nemini insolens vi-
deri queat, commodus tamen erit, ut spero, & le-
ctorem expedite, quod desiderat, perducet. Si
specimen non displicuisse animadvertero, adnitar,
ut plures Apostolicæ epistolæ, eodem modo ex-
positæ, usibus academicæ juventutis donentur.
Quod meum studium, PLVRIMVM-REVERENDI,
STRENVÌ, NOBILISSIMI, AMPLISSIMI ET PRVDEN-
TISSIMI VIRI, ut gratum habere, meque porrò fa-
vore vestro prosequi non dedignemini, etiam at-
que etiam vos oro. Deus propicio numine adsit
vobis & consiliis vestris, ut ærumnis, quibus
hactenus oppressi gemimus, remedium invenia-
tis. Vovebam in acad. Iuliâ : VI. Kal. Ianua-
rias, finiente anno c l s l s c X X I I X; cum
quo bella & bellorum pedissequas calamitates fi-
niri, & cum novo pacem & tranquillitatem no-
vam exoriri jubeat, faciat pacis auctor, Deus opt,
max. Valet.

A 3

ΗΠΡΟΣ

Ἡ ΠΡΟΣ ΤΙΤΟΝ ΕΡΙΣΤΟ-

ΔΗ ΠΑΥΛΟΥ.

ΚΕΦΑΛ. Α.

1. ΠΑΥΛΟΣ ΔΥΛΘ Θεῶ, ΣπόστολΘ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ πίσιν ἐκλεκτῶν Θεῶ, καὶ ἐπίγνωσιν ἀληθείας τῆς κατ' εὐσέβειαν, ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰώνις, ἣν ἐπηγγέλατο ὁ ἀβραάμης Θεὸς πρὸς ἡρώων αἰώνιων, ἐφάνερωσε δὲ καίροισ ἰδίοις τὸν λόγον αὐτῶ, ἐν κηρύγματι ὁ ὄπισθεν ἔγω κατ'
2. ὄπιπαρὼ τῶ σωτήρΘ ἡμῶν Θεοῦ, τίτα γνησία τέκνα καὶ κοινῶ πίσιν.
3. χρεῖς, ἔλεΘ, εἰρήνη Σπὸ Θεῶ πατρὸς, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τῶ σωτήρΘ ἡμῶν. Γέτε χρεῖν κατέλιπόν σε ἐν Κρήτη, ἵνα τὰ λείποντα
4. ὄπιδιορθώσῃ, καὶ κατεστήσῃ κατὰ πάλιν πρεσβυτέρους, ὡς ἐγὼ σοι διεταξάμην. Εἴ τις ἐστὶν ἀνέγκλιτΘ, μιᾶς γυναικὸς ἀνήρ, τέκνα ἔχων πιστὰ, μὴ ἐν κατηρείᾳ ἀσωτίας, ἢ ἀνυπότακτα. Δεῖ γάρ τὸν ἐπίσκοπον ἀνέγκλιτον εἶναι, ὡς Θεῶ οὐκονόμον, μὴ αὐθαδέη, μὴ ὀργίλον, μὴ πάρονον, μὴ πλῆκτιν, μὴ αἰσχροκερδέη. Ἀλλὰ φιλόξενον, φιλάστονον, σωφρονα. Διχαίον, ὅσοιον, ἐγκρατῆ. Ἀντερόμωρον καὶ κητὼν διδαχῶν πιστῶ λόγων, ἵνα διωτὸς ἢ καὶ ὄψα καλεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑμαινέσῃ, καὶ τῶς ἀντιλέγοντας ἐλέγχῃ. Εἰσι γάρ πολλοὶ καὶ ἀνυπότακτοι, ματαιολόγοι καὶ φρεναπάται, μάλιστὰ οἱ ἐκ ᾠετομῆς, οὓς δεῖ ὄπισμοῖζειν, ὅτι πνευ ὄλως οἴκως ἀνατρέπουσι, διδασκοντες ἄ μὴ δεῖ, αἰσχεῶ κέρδους χρεῖν. Εἴτε τις ἐξ αὐτῶν ἰδιΘ αὐτῶν πρῶφῆτις, Κρήτες ἀειψεύσαι, κακὰ θηρία, γαστρες ἀργαί. Ἡ μαρτυρία αὐτῆ ἐστὶν ἀληθῆς. δι ἣν αἰτίαν ἐλέγχε αὐτῶς Σποτόμω, ἵνα ὑμαινῶσιν ἐν τῇ πίστει. Μὴ πρῶσέχοντες ἰδδαίκοις μύθοις, καὶ ἐντολαῖς ἀνθρώπων Σποσφορμένων τῶ ἀλήθειαν.
5. Πάντα μὲν καθαρά τοῖς καθαροῖς. τοῖς δὲ μεμιασμένοις καὶ ἀπίστοις ἔδεν καθα-

ΣΟΠΗ

ε Α

καθαρόν, ἀλλὰ μεμιασται αὐτῶν καὶ ὄντες καὶ συνείδησις, Θεοῦ ὁμολογῶ-
σιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνεῖνται, βδελυκτοὶ ὄντες καὶ ἀπειθεῖς, καὶ
πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀδόκιμοι.

16.

Κ Ε Φ Α Λ Β.

Υ δὲ λάλει ἀπρέπει τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ. Πρεσ-
βύτας νηφαλίς εἶναι, σεμνὸς, σώφρονος, ὑγιαίνοντας
τῇ πίσει τῇ ἀγάπῃ, τῇ ἔσπομονῇ. Πρεσβυτίδας
ἀσύντες ἐν καταστάματι ἱεροπρεπεῖς, μὴ ἀγβόλους,
μὴ οἶνω πολλῷ δεδωλωμένους, καλοδιδασκάλους, ἵνα
σωφρονίζωσι τὰς νέας, φιλόανδρους εἶναι, φιλοτέχνους,

1.
2.
3.
4.
5.

Σώφρονος, ἀγνάς, οὐκιστοὺς, ἀγαθὰς, ἔσποταστομένους τοῖς ἰδίοις ἀν-
δρασι, ἵνα μὴ ὀλόγησῃ Θεὸν βλασφημῆται. Τὸς νεωτέρους ἀσύν-
τας ὡς ἀλάλει σωφρονεῖν, Περὶ πάντα σεαυτὸν παρεχόμενον τύπον
καλῶν ἔργων ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, ἐδιδασκασίαι, σεμνότητι, ἀφθαρ-
σίαι, Δόρον ὑγῆ, ἀκατάγνωστον, ἵνα ὁ ἐξ ἐναντίας ἐντραπῆ, μηδὲν
ἔχον ὡς ὑμῶν λέγει φαῦλον. Δέλεος ἰδίοις δεωτόταις ἔσποταστο. Ἔ-
στιν ἅπαν ἐναρέτους εἶναι, μὴ ἀντιλήροντας, Μὴ νοσηζόμενους, ἀλλὰ πί-
στιν ἅπαν ἐνδεικνυμένους ἀγαθῶν, ἵνα πῶν διδασκαλίαν ἔσποτήσῃ ἡμῶν
Θεὸς κοσμοῦσιν ἐν πᾶσιν. Επεφάνη γὰρ χάρις ἔσθε ἡ σωτήριον πᾶ-
σιν ἀνθρώποις, Παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρησάμενοι πῶν ἀσέβειαι καὶ τὰς
κοσμητὰς ὀπιθυμίας, σωφρονος καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ
νῦν αἰῶνι, Προσδεχόμενοι πῶν μακαρία ἐλπίδα, καὶ ὀπιφάνειαν τῆς
δόξης ἔσθ μεγαλὴ Θεὸς καὶ σωτήριον ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Ὁς ἐδωκεν ἑαυτὸν
ἕσθ ἡμῶν, ἵνα λυτρώσται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας, καὶ καθάρσιν
ἑαυτῶ λαὸν ὡσεῖσιν, ζηλωτῶν καλῶν ἔργων. Ταῦτα λάλει, καὶ ὡς ἀ-
λάλει, καὶ ἔλεγε μετὰ πάσης ὀπιταγῆς. μηδαίς σε ὡς ἔσφρονεῖται.

6.
7.
8.
9.
10.
11.
12.
13.
14.
15.

Κ Ε Φ Α Λ Γ.

Ποιμήνησκε αὐτὸς ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ἔσποταστο-
σται, πφάρχειν, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐτοίμου
εἶναι, Μηδένα βλασφημεῖν, ἀμάχους εἶναι, ὀπιτακίους,
πᾶσαν ἐνδεικνυμένους πρᾶότιθα πρὸς πάντα ἀνθρώ-
πους. Ἡμῶν γὰρ ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς,
πλανώ-

1.
2.
3.

4. πλειόνωμοι, δουλεύοντες ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐκ χειρὸς
 5. καὶ φθόρου ἀφίσχοντες, τυνητοὶ, μοισυῦντες ἀλλήλους. Ὅτε δὲ ἡ χρηστο-
 6. τῆς, καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπέφάνη ἔσωτήρῃ ἡμῶν Θεῷ, Οὐκ ἐξ ἔργων
 7. τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ἂν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτῷ ἔλεον
 8. ἔσωσεν ἡμᾶς, ἀφ' ἡμετέρας παλιγγενεσίας, καὶ ἀκακινώσεως πνεύματι
 9. ἁγίου, ὃν ἐξέχευ ἐφ' ἡμᾶς πλησίως, ἀφ' Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔσωτήρῃ
 10. ἡμῶν. Ἴνα δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου χερί, κληρονόμοι γενώμεθα κατὰ
 11. ἑλπίδα ζωῆς αἰωνίας, Πιστὸς ὁ λόγος, καὶ ἀεὶ τὸ πᾶν βέλομαί σε ἀφ' ἑ-
 12. βαίωσθαι, ἵνα φροντίζωσι καλῶν ἔργων περιείσασθαι οἱ πεπνευκότες
 13. τῷ Θεῷ. ταῦτά ἐσὶ τὰ καλὰ καὶ ὠφέλιμα τοῖς ἀνθρώποις. Μωροὶ δὲ
 14. ζητήσεις καὶ γενεαλογίας καὶ ἔρεις καὶ μάχας νομικὰς περιείσασθαι, εἰς ἡ-
 15. αἰοφελείας καὶ μάταιοι. Αἰρετικὸν ἀνθρώπων μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νε-
 16. θεσαν ὠθεῖται, Εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἁμαρτάνει ἂν
 17. αὐτοκατάκεται. Ὅταν πέμψω Ἀρτεμιᾶν πρὸς σε ἢ Τυχικόν, ἀπο-
 18. δασον ἔλθῃν πρὸς με εἰς Νικόπολιν· ἐκεῖ γὰρ κέκεκα ὠθεῖν χερίμα-
 19. σα, Ζῆσαν τὸν νομικὸν καὶ Ἀπολλῶ ἀσθεδαίως πρότεμνον, ἵνα μηδὲν
 20. αὐτοῖς λείπῃ. Μαινανέπωσαν δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι καλῶν ἔργων περιείσα-
 21. σθαι εἰς τὰς ἀναγκαίας χρείας, ἵνα μὴ ᾦσιν ἄκαρποι. Ἀσάζοντάς σε
 22. οἱ μετ' ἐμοῦ πάντες, ἄσασσά τ' ἔσφι φιλοῦντας ἡμᾶς ἐν πί-
 23. στει, ἡ χάρις μετὰ πάντων ὑμῶν.

Ἀμην,

Ἰδὲ

עמי עמי

IN EPISTOLAM
SANCTI APOSTOLI PAULI
AD TITVM
EXPOSITIO LITE-
RALIS.

PROOEMIUM ET ARGV-
MENTVM.

Titus natione Græcus sive gentilis, (*Gal. 2.3.*) socius Apostoli Pauli, & apud Corinthios, sive in ecclesiâ Corinthiâ docendâ & moderandâ adiutor, *2. Cor. 8, 23*; ad ipsam aliquando à Paulo, ut eleemosynas, in usus egentium in Iudæâ fidelium, colligeret, missus [*ib. v. 6.*] & in eâ epistolâ sapiculè nominatus; *erat fortassè Corinthius*, ait Chrysostomus homiliâ in hanc epistolam primâ. Idem, quum Paulus alterâ vice post suam conversionem Ierosoly mam adscenderet, unâ cum Barnaba comes ei fuit, & quamvis Græcus esset, non tamen coactus est circumcidi, *Gal. 2.3.* Quum autem Paulus in Cretâ (quæ è regione Peloponessi orientem versus sita, medio inter Europam & Asiam loco, neq; multum remotiore ab Africâ, hodie Candia dicitur, & Venetorum dominio paret) ecclesiam fundasset, & properè aliò se contulisset, Titum in insula reliquit, qui opus incoatum porrò urgeret & perficeret. Vero simile est id contigisse, quando Epheso in Macedoniam, & hinc in Græciam, cui vicina Creta est, profectus tres ibi menses Apostolus egit, *Act. 20.3.* Iubet hujus epistolæ capite tertio, versu duodecimo.

B

Titum

Geogr. lib.
3. cap 1. 1.

2 PROOEMIUM ET ARGUMENTUM IN

Titum ad se venire Nicopolin, ubi decreverit hyemare. Nicopolis à Ptolemæo in Thraciâ duplex ponitur, una ad Hæmum montem, altera ad Næsum fluvium; & hæc ipsa posterior admodum vicina Philippis, unde exactâ hyeme post dies azymorum, sive post pascha in Syriam Paulus enavigavit, *Act. 20, 6.* Sicut enim eo ex loco discimus, è Graciâ in Syriam profecturus propter Iudæorum insidias per Macedoniam reversus est, & ineunte vere Philippis enavigavit. Certum quidem est, paullo ante scriptam epistolam, Apostolum in Cretâ fuisse, ecclesiam ibi fundasse & ejus operis prosequendi partes Tito in insulâ relicto demandasse; de his enim omnibus ex ipsâ constat epistolâ. Verosimile autem est, eam ab Apostolo ad hyemandum Nicopoli è Graciâ per Macedoniam, sicut in Actis narratur, reverso scriptam fuisse. Quod enim appendix, quam veteres interpretes Syrus & Latinus non agnoscunt, addit scriptam e Nicopoli Macedonia, pugnat cum allegato versu capitis tertij, quo dicit Apostolus, *Decrevi illis hyemare;* non dicit *Eræthra, hic,* sed dicit *exi, illic.* Non igitur Nicopoli, quum scriberet, erat, sed Nicopolin cogitabat vel tendebat. Nihilominus Hieronymus proœmio in hanc epistolam Nicopoli eam scriptam dicit, & quidem Nicopoli, quæ in Actiaco littore sita. Est sanè Nicopolis in Epiro, sita ad ostium sinus Ambracij in littore Actiaco. Vide Ptolemæum *Geogr. l. 3. c. 14,* & Plinium *l. 4. c. 1.* Strabo *libro 7.* docet Ambraciam ceterasq; vicinas urbes assiduis bellis confectas in unam Nicopolin ab Augusto Cæsare contractas fuisse; nomen, inquit, à victoriâ indidit, quâ potitus est de victo ad fauces sinus navali pugna Antonia & Cleopatrâ Aegypti reginâ. Eadem tradit Dio Cassius *libro 51.* Nicopolin Macedonia vocat appendix, cujus mentionem modo faciebamus. Epirum cum Macedonia, quas accurati tamen Geographi distinguunt, confundens: vel intelligens Nicopolin Thraciæ, vicinisk-

EPIST. AD TITVM.

nissimam Macedoniæ, quæ etiam, ut Strabo docet, nonnulli ea, quæ à Strymone ad Nessum usque sunt, Macedoniæ attribuant. Cæterum non patiuntur illa, quæ adduximus lib. 7. epistolæ verba, sentire ipsam Nicopoli scriptam fuisse, & cum Theodoro & Chrysofomo Nicopolin Thraciæ, quam cum Hieronymo Nicopolin Epiri accipi convenientius est historiæ itineris Apostolici, quam ex Actorum vigesimo capite commemorabamus. Theodoretum verba digna adscribi. *Nicopolis, ait, urbs est Thraciæ finitima Mæceonia. Lique igitur eo tempore, quo in Macedonia & Achaiâ Paulus versatus est, epistolam scripsisse.* Hæc cum nostrâ sententiâ congruunt. Scripsit videlicet eam liber & ante sua vincula, atque ad hom. 60 eo ante posteriorem ad Timotheum, ut bene observat Chrysofomus. *Nam quod ait, Decreui Nicopoli hyemare, certum argumentum est, quòd in vincula nondum fuerit conjectus. Illic autem* (in posteriore ad Timotheum) *vincitum se ad sedem vocat.* Ita rectè Chrysofomus. Cæsar Baronius scriptam asserit anno Christi quinquagesimo octavo: sed annus scriptio- nis sine dubio incertior, quàm ut exactè possit definiri. Et disquisitiones de loco & tempore scriptarum epistolarum, quamvis peritiam arguant, & sæpe usu non careant, interdum tamen perplexiores sunt, & intricatiores, quàm ut citra ambiguitatem certis demonstrationibus queant terminari. Ad argumentum igitur epistolæ brevibus indicandum accedamus.

Paulus Apostolus Titum discipulum & socium suum in Cretâ, uti diximus, ad perficiendam recens inibi collectam ecclesiam relictum monet, ut ei operi invigilet, & oppidatim presbyteros constituat; atque eâ occasione, qualis presbyter sive episcopus esse debeat, docet, & inter cætera requirit, ut vaniloquis os valeat obstruere, ijsque qui in ecclesiam fabulas Iudaicas, & traditiones humanas invehant,

4 PROOEMIUM ET ARGUMENTUM

capite primo. His enim facessere iussis inculcanda esse singularum ætatum & ordinum officia & exercitia verè Christiana, ut omnes piè & justè vivant, quo etiam sine Christus nos redemerit, *capite secundo.* Post officia singulis in specie adsignata, *tertio capite* in genere omnes jubet obadire magistratibus, & à viriis cavere, quibus olim quidem fuerint obnoxij: nunc autem è pristino statu per Dei misericordiam creptis renatisque & renovatis incumbere, ut bene agendo illustres conspicua pietatis exemplaria sese præbeant. Quæstiones & contentiones, quæ huc nihil faciant, cohibendas esse, & hæreticos rejiciendos.

Vt hoc quoq; addamus, antiquæ Cretæ descriptionem, qui volet, videat apud Diodorum Siculum, libro quinto num. 64. & seqq. Stabonem lib. 10. & Plinium lib. 4. c. 12. Homerus Iliad. β Κρήτην ἑκατόμπολιν vocat. Virgilius quoque Aeneidos tertio:

v. 646.
v. 104.

*Creta Iovis magni medio jacet insula ponto;
Centum urbes habitant magnas, uberrima regna.*

v. 272.

At idem Homerus Odyss. T.

Κρήτη τις γαί, ἐπὶ μέσῳ ἐνὶ οἴνοπι πόντῳ,
καλὴ καὶ πλείω, ὡς ἔρριτο, ἐνδ' ἀνθρώποι
Πολλοὶ ἀπειροῖοι, καὶ ἐνήκεοντα πόλεις.

*Creta jacet quaedam circumdata ab æquore terra,
Quæ pulera & pinguis gleba, circumstua, multos
Innumerosq; homines & nonaginta habet urbes.*

Strabo ita conciliat, quod in Odyssæâ Vlysses verba faciat, ejus & Trojani belli tempore Creta non nisi nonaginta urbes habuerit: in Iliade verò Homerus ipse loquatur, cujus ætate insula accessione decem urbium aucta ἑκατόμπολις vulgò dicta fuerit. Plinius *Cretam centum urbium famâ claram* dicit, tum verò, quum ipse scriberet, *circiter sexaginta oppidorum memoriam existisse prodit.* Hodie ad quatuor urbes & quin-

PRIMUM CAPVT EPISTOLAE.

& quindecim oppida est redacta, Sed descriptio Cretæ, qualis hodie est, à recentioribus Geographis peti poterit, & præcæteris, si videbitur, Petrus Bellonius in Observationibus suis consuli.

PRIMUM CAPVT.

PAVLVS SERVVS DEI, quia videlicet non tantum creatura Dei, sed etiam per fidem Deo subditus & minister Evangelij. APOSTOLVS AVTEM & legatus JESU CHRISTI SECVNDVM FIDEM ELECTORVM DEI, nempe non secundum morem sæculi, ad acquirendum regna terrena, neque ad tractandum de bello, pace & fœderibus, in quos fines reges mundani legatos creare solent, sed ad longè latèque propagandam fidem, qualis propria electorum Dei, ET AGNITIONEM VERITATIS, QUÆ EST SECVNDVM PIETATEM, sive quæ ad pietatem facit, veritatis videlicet non theoreticæ, sed practicæ, non occupatæ in subtilitate otiosarum speculationum, sed excitantis & dirigentis exercitia & officia Christianæ pietatis. * AD SPERM VITÆ ÆTERNÆ, hoc est, ut obtineatur tandem sperata æterna vita, hæc videlicet est finis ultimus, & ut quidam vocant, externus: fides & agnitio veritatis est finis intermedius & internus, nempe prædicatio Evangelij proxime ad agnitionem veritatis & fidem dirigitur; & tendit, fides autem ad vitam æternam, QUAM PROMISIT DEVS ILLE MENTIRI NESCIVS, ANTE TEMPORA SECVLARIA. Si ante tempora secularia idem fuerit, quod ante jacta fundamenta mundi, ut loquitur Eph. 1, 4, & ante seriem seculorū, quæ à condito mundo fluxerunt, quemadmodum accipitur 2. Tim. 1, 9; tum *promisit* idem erit, quod *decrevit & destinavit dare*. Promissio quidem propriè sumpta requirit personam, cui fiat: sed ante conditum mundum nemo erat; cui promitteretur. Nihilominus qui firmiter statuit aliquid alteri dare, quamvis non adsit alter ille, quodammodo tamen id ei promittit.

PRIMUM CAPVT EPISTOLAE.

Nihil igitur obstat, quin ista, quemadmodum diximus; accipiamus. Si enim propter certum propositum dandi gratia nobis ante tempora secularia data affirmatur 2. Tim. 1, 9. etiamsi non essent, quibus daretur: pari ratione & propter idem propositum vitam æternam Deus nobis itidem ante tempora secularia promississe censebitur, quia videlicet certò decrevit dare, & promissionem conueniente tempore promulgare. Sin τὸ *promisit* accipiatur strictè & propriè cum respectu ad personas, quibus facta promissio; tempora secularia denotabunt non omnia secula: sed multa secula, ut sensus sit: vitam æternam promisit Deus priscis patribus, & in patrum personâ omnibus, qui incedunt per vestigia fidei ipsorum; ante quàm plurima secula; sub ipsum statim mundi initium. Quod enim promisit Abrahamo vel alteri patriarchæ fideli, quatenus fideli, id omnibus fidelibus promisit. Et tempora secularia vel æterna pro priscis veterum patrum temporibus ponit Apostolus Rom. 16, 25. ubi memorat revelationem mysterij temporibus secularibus, hoc est, priscis, taciti. Promisit Deus vitam æternam fidelibus, olim & à plurimis retrò seculis, MANIFESTAM AVTEM eam FECIT TEMPORIBVS SVIS, sive quando jam adfuit iustum & constitutum tempus, nempe * SERMONEM ILLVM SYVM evangelicum, quo tota illa promissio palàm fit, & æterna vita quasi continetur & exhibetur. Per illum enim sermonem vita æterna quasi publicè proponitur, præsertim quatenus ad ejus confortium universæ gentes invitantur, quod olim haut ita fiebat, PER PRÆCONIVM; QVOD CONCREDITVM EST MIHI EX IMPERIO SERVATORIS NOSTRI DEI, & σωτηριᾶν ἡμῶν Ἰησοῦ, nempe visum fuit Deo auctori & conservatori vitæ, ad hanc vitam, quæ ipsius verbo & evangelio continetur, sive ad promissiones illas vitæ publicandas, populisq; & gentibus manifestandas, meo uti ministerio, meâ

voce

voce & meo præconio. Ita sub initium epistolæ, quam non à solo Titò [propter quem hisce expositis non admodum opus] sed ab omnibus fidei ejus commissis legi voluit, Apostolatum suum describit & commendat; quâ ipsâ descriptione sive commendatione auctoritatem ipsius, quæ dicturus sive constituturus, & Titò, qui ea exsequitur erat, conciliat. Omnes verò causas ministerij sui breviter complexus est. *Efficiens* & *princeps causa* est Dei imperium sive mandatum. *Formalis* est prædicatio vel præconium concreditum. *Materialis* est Dei verbum sive evangelium, *Finis internus* est fides & agnitio veritatis, quæ est secundum pietatem; *externus* & ultimus est vita æterna. Addit cui scribat, TITO GERMANO, non adulterino, non fucato FILIO, quem scilicet per ministerium meum genui, IN COMMUNI FIDE. Una & eadem fides utrique communis, atque adeò secundum eam fratres sunt; licet attendendo productionem fidei & rationem ministerij, unus genuerit, alter genitus sit; & per consequens unus pater, alter filius sit. *Ego vos genui in Christo per evangelium*; ait 1. Cor. 4. 15; & ad Philemonem, Onesimum vocat filium suum, quem in vinculis suis genuerit, versu decimo: * GRATIA SIT TIBI, MISERICORDIA ET PAX (ijsdem verbis Timotheum salutat sub utriusque epistolæ ad ipsum initium) A DEO PATRÆ ET DOMINO JESU CHRISTO SERVATORE NOSTRO. * HVIUS REI GRATIA RELIQUI TE post meum discessum IN CRETA, UT QUÆ DESUNT, quæque ipse propter festinatum abitum, aliò me vocantibus evangelij negotijs, præstare & perficere non potui, CORRIGAS, sive suppleas & absolvas, nempe etiam si jacta essent fundamenta; & homines in articulis summam salutis concernentibus instituti; deerant tamen quæ ad gubernationem, ordinem & decorum ecclesiæ pertinebant: & enixè opera erat danda, ne veritatis, quâ semel Cretenenses imbuti erant, oblivionem sibi

●bre-

4.

5.

obrepere, aut ab eâ peti improbos & perversos doctores se abducere paterentur. Quæ igitur, ait, ad conservationem, externum regimen & ornatum ecclesiæ Cretenſis facientia adhuc desiderantur, suppleas, ATQVE eo fine, quum unus urbibus, quibus insula abundat, minimè sufficias, CONSTITVAS OPIDATIM PRESBYTEROS, SICVT EGO isthinc abiens TIBI MANDAVI, & jam tum ordinem modumq; quem attenderes, præscripsi. Cavere enim debes, ne quem temerè tanto muneri admoveas.* Is demum idoneus erit, SI QVIS EST INCVLPATVS, qui ob integritatem vitæ & morum benè audiat, nec probabili suspitione alicujus criminis laboret.

l. 1. Cont.
duas Epist.
Pelag. C. 4.

namut benè monet Augustinus *multi baptizati fideles sunt sine crimine, sine peccato autem in hac vita neminem dixerim.* VNIVS VXORIS VIR, Controversiam de conjugio presbyterorum alibi tractamus. Saltem hic adscribamus, quæ ad hunc locum annotârunt Hieronymus & Chrysostomus. Hieronymus, uti in his Commentarijs solet, diversorum opiniones & sententias jungit. Verba ejus sunt: *Quod ait, unius uxoris vir, sic intelligere debemus, ut non omnem monogamum digamo putamus esse meliorem, sed quò is possit ad monogamiam & continentiam cohortari, qui sui exemplum præferat in docendo.* Paulò post: *Non sibi ergo applaudat quicumq; quasi monogamus eligitur, quòd omni bigamo sit melior, quum in eo magis electa sit felicitas, quàm voluntas.* Quidam de hoc loco ita sentiunt: *Judaica, inquiunt, consuetudinis fuit, vel binas uxores habere, vel plures; quòd etiàm in veteri lege de Abrahamo & Jacob legimus: & hoc nunc volunt esse præceptum, ne is, qui Episcopus eligendus est, uno tempore duas pariter habeat uxores. Multi superstitiosius, quàm veriùs, etiàm eos, qui quum gentiles fuerint, & unam uxorem habuerint, quâ amissâ post baptismum Christi alteram duxerint, putant in sacerdotium non legendos; quum utique si hoc observandum sit, ij magis ab episcopat*

patu arceri debeant, qui vagam per meretrices antè exercen-
tes libidinem, unam regenerati uxorem acceperint, & multò
detestabilius sit fornicatum esse cum pluribus, quàm bigamum
reperiri, quia in alio infelicitas matrimonii est, in alio ad pec-
candum prona lascivia. Ista Hieronymus. Chrysofomus in
hunc modum loquitur: *Obstruere intendit hereticorum ora,*
qui nuptias damnant, ostendens eam rem culpâ carere, imò esse
tam pretiosam, ut cum ipsâ etiam possit quispiam ad sanctum,
episcopatus solium subvehi. Castigat quoque hoc ipso τὸς ἀσελγῆς,
lascivos & impudicos, dum eos non permittit post secundas nu-
nuptias ad ecclesie regimen dignitatemq. pastoris adsumi. Nam
qui nullam benevolentiam erga uxorem defunctam servasse de-
prehenditur, quo pacto hic ecclesia bonus magister esse poterit?
imò quibus non criminibus indies subijcietur? Nostis enim pro-
fectò omnes, et si per leges secunde nuptia permittuntur, multis
tamen eam rem accusationibus obnoxiam esse. Quod in his
Chrysofomi verbis ἀπελθῆσαι defunctam reddunt, ego per-
peram fieri putârim, malimq. reddi, eam qua discessit, re-
puđiata scilicet, iniquè & malè tractata; idq. cum vocabulo
ipsi, tum rei, de quâ agitur, magis convenit. Nam quum
honorabile sit conjugium inter omnes, Heb. 13, 43, & ipse
Apostolus cœlibibus & viduis dicat, ut si se non continent,
matrimonium contrahant, 1. Cor. 7: v. 8. & 9; item juniores
viduas nubere velit, 1. Tim. 5, 14: quomodo ausus fuerit
Chrysofomus impudicos eos vocare & criminibus obno-
xios dicere, qui monitis Apostolicis, imò mandatis divinis
obsequiunt ad secundas nuptias transierint? Per leges, ait, se-
cunde nuptia permittuntur, intellige secundas nuptias prio-
re uxore dimissâ vel expulsâ, & adhuc vivente contractas; &
leges non modò Mosaicas vel Iudaicas, sed etiam Roma-
nas & Imperatorias, quæ variis de causis divortia & repudia
permittunt, ut constar sub hoc titulo, cum è Digestis, tum

è Codice. Nec enim argui potest benevolentiam uxori non
 seruisse, qui viventi, quicquid debuit caritatis & officij præ-
 stitit, ipsaque mortuâ aliam duxit: sed qui ductam ejecit, aut
 ita tractavit, ut feritatem & truculentiam suâ necessitatem di-
 scedendi imposuerit, benevolentiam conjugalis rationem
 nullam habuisse rectè dicetur. Nunc subjiciamus verba
 Thomæ Aquinatis in hunc locum. *Quod dicit, Vnius uxori-
 ris vir, orientales sic exponunt; Ne habeat simul duas uxores,
 sicut quorundam est consuetudo. Sed secundum hoc non esset ne-
 cessarium Apostolum hoc dicere, quia secundum leges Romanas
 etiam ante fidem non licebat simul habere plures uxores.* Lice-
 bat, inquam ego, unâ, sive ex arbitrio & placito, sive ob a-
 liam causam, repudiatâ alteram ducere, quâ de re manife-
 stò constat & ex consuetudine historiâque, & ex jure civili
 scripto. Sed pergat Thomas: *Item 1. Tim. 5. dicit de viduâ, quæ
 fuit unius viri uxor, & tamen numquam licuit, quòd una plu-
 res viros simul posset habere.* Potuit, inquam, habere unum, à
 quo abcessisset vel repudiata esset, & alterum, cui post di-
 vortium prioris nupsisset. Iterùm autem pergat Thomas:
*Dicendum est, & rectius, quòd presbyterum unam tantum &
 non plures licet habuisse, ante & post baptismum. Secundum quor-
 dam autè ratio hujus est, quia signum esset incontinentiæ, si plures
 habuisset. Sed hoc non est verum, quia nihil repugnaret, si plures
 habuisset meretrices. Sed est alia ratio altior, scilicet quia ipse
 est dispensator Sacramentorùm & ideo nullus defectus Sacramen-
 torum debet esse in eo. Sed Sacramentum matrimonii est significa-
 tivum conjunctionis Christi & Ecclesiæ. Ergò ut signum respon-
 deat signato, sicut Christus est unus & Ecclesiæ una, sic & hic.
 Deficeret autem, si Episcopus plures uxores habuisset.* Hoc to-
 tum nihil est nisi allegoria, per quam, quod nullo Scripturæ
 sensu litterali probatur, evinci nequit. Dolendum pro-
 fectò est, eò rem in ecclesiâ devenisse, ut conjugæ defunctâ
 secun-

secundum Dei ordinationem honorabile matrimonium iterasse dignitate & ministerio ecclesiastico excludat; plures autem meretrices habuisse, [quas tamen, & earum complices, Deus damnabit, *Hebr. 13, 4.*] non excludat. Multò autem magis dolendum est in ecclesiâ Pontificiâ omnibus in universum presbyteris sancto & legitimo matrimonio interdictum esse, licere contra *passim sacerdotibus & religiosis impunè ad exemplum plurium Cardinalium & Episcoporum in omnem se libidinem effundere*, ut juxta propriam experienciâ loquitur Marcus Antonius de Dominis, libro de Repub. Ecclesiasticâ 2. cap. 10, num. 45: & cap. 12, num. ult. *Conjugatos, ait, nolumus, adulteros tamen, scortatores impudicos & nefarie inquinatos ad sacrosanctâ ministeria non paucos adhibemus.* Quum superiore seculo Pius V. Pontifex meretrices, quarum Roma (in arce scilicet religionis) à multo tempore frequens ac publicum mercimonium est, urbe excedere jussisset, monitus autem inter tot cœlibes, sublatiis feminis, majoris vitii quod Romanis jam olim B. Paulus exprobravit, periculum subesse, lupanaribus inclusisset, & ne, ut priùs liberè per totam urbem interdum noctuq. vagarentur, prohibuisset, Senatus Romanus à sacro ordine, qui palam non audebat, clam instigatus intercessit, idem periculum imminere dicitans, nec matronarum pudicitiam inter tot cœlibes integram & inconcussam aliter servari posse, nisi pristina libertas restituatur. Hæc totidem ferè verbis Iacobus Augustus Thuanus historiam libro 39. Egregiam verò Pontificiorum sacrificulorum continentiam & castimoniam, per quam ne matronarum pudicitia pericliteretur, liberum meretricum usum concedi oportet; & præclaras profectò constitutiones Sanctissimi Patris, quibus honestatem quidem matrimonij inter presbyteros aboleret, necessitatem autem lupanaria & meretrices tolerandi accersit! Quam verò sancti & continentes fuerint, qui pres-

byteris occidentis coelibatam obtruserunt, historia, quam subijciemus, indicium faciet, narrata Matthæo Paris Anglo in anno Domini 1125. *Ioannes Cremonensis*, inquit, *Cardinalis de licentiâ Henrici primi Regis Anglorum in Angliam veniens ad natiuitatem B. Marie apud Londonios solenne concilium celebravit. Vbi igitur de concubinis sacerdotum* (ita eâ tempestate conjuges presbyterorû vocabat) *seuerissimè tractasset, dicens summum esse scelus de latere surgere meretricis ad corpus Christi conficiendum; ipse quum die illâ corpus Christi consecrasset, post vesperam fuit in meretricio interceptus. Res notissima negari non potuit.* Sed quoniam hanc controversiam plenè tractare non est interpretis Scripturarum, nos ad nostrum negotium, redeamus, & quæ sequuntur Apostoli verba consideremus. Quum in presbytero, siquidem conjugatus is esset, quales eâ tempestate plerique erant, legitimum matrimonium requisivisset, proximum erat, ut de liberis subjungetet. LIBEROS, inquit, HABENS, FIDELIS, sive Christianam & salvificam fidem amplexos Si enim rem cò perducere non potuit, ut ad fidem proprios filios alliceret, quomodo episcopus factus alios converteret? NON OBNOXIOS CRIMINI LUXVS, cui alias Cretenses admodum dediti erant, qualesq; erant filij Heli Sacerdotis, 1 Sam. 2. AVT REFRACTARIOS, subijci atq; obtemperare nescios, impatientes disciplinae & obsequium detrectantes. Nam, ut loquitur 1 Tim. 3,5, *si quis propria domui praeesse nescit, quomodo ecclesiam Dei curabit? Et, ut Chrysostomus ait, si quos ab initio secum semper habuit & enutrivit, improbos evadere permisit, & in quos cum per leges tum per naturam plenam potestatem obtinuit, regere non potuit, quomodo aliis proderit?* * OPORTET ENIM EPISCOPVM INCVLPA TVM ESSE, non tantum ratione sui ipsius, sed liberorum etiam & domesticorum, quorum ad ipsum cura pertinet. Quem antea presbyterum, nunc Episcopum vocat; pari

pari ratione, quâ accersitis presbyteris ecclesiæ Ephesiæ, attendite, ait, vobismet ipsis & toti gregi, in quo vos spiritus sanctus constituit Episcopos; Act. 20, v. 17. & 28. Vt igitur annotat Hieronymus, & ex ipso transcripsit Sedulius, idem est presbyter, qui & episcopus: & aliud etatis, aliud officii nomen est. In eam rem bene multa dicit & tandem concludit: Hæc propterea, ut ostenderemus apud veteres eosdem fuisse presbyteros, quos & episcopos: paulatim verò, ut dissensionum plantaria exellerentur, ad unum omnem sollicitudinem esse delatam. Sicut ergo presbyteri sciant se ex ecclesiæ consuetudine ei, qui sibi propositus fuerit, esse subiectos: ita episcopi noverint, se magis consuetudine, quam dispositionis dominica veritate presbyteris esse maiores, & in communi debere ecclesiâ regere. Ad Evagrium idem argumentum peculiari tractat epistolâ, ubi inter cætera dicit Apostolum perspicuè docere, eosdem esse Presbyteros, qui & Episcopi sint. Quod autem postea, inquit, unus electus est, qui cæteris præponeretur, in schismatis remedium factum est; ne unusquisq; ad se trahens Christi ecclesiâ, rumperet. Plurimum verò hæc Hieronymi sententia à sententiâ Acrij differt, quem Epiphanius & Epiphanium sequutus Augustinus inter hæreticos retulerunt, ille quidem hæresi 75; iste hæresi 53. Aërius enim qui Epiphanijs & Hieronymi coætaneus fuit, præter quàm quòd Arrianus esset, episcopum nullâ ratione, nullo jure presbytero superiore esse contendebat. Quin eum dignitatem episcopalem, tum quæcunque ab ipso Salvatore mandata non fuissent, sed postea ab ecclesiæ præsidibus ad bonum regimen instituendum & ordinis decorum servandum præscripta & introducta essent, ut inter cætera observationem Paschæ & statos jejuniorum dies, penitus reiecit & repudiavit. Tranquillitatem igitur & bene constitutum regimen ordinemq; ecclesiæ temerè turbare conatus est. At Hieronymus & nos cum ipso, Episcoporum

Ep. 85

in singulis, amplioribus præsertim ecclesiis, institutionem utilem & propemodum necessariam, ac propterea retinendam iudicamus: neque inficias imus, antiquissimam, quin, ut multa alia ad regimen & ordinem in ecclesiâ facientia, ab ipsis Apostolis profectam esse. Quem enim nisi Episcopi locum, Paulo epistolis hisce tum constituente, tum indicium faciente, in Ephesinâ Ecclesiâ Timotheus, in Cretensi Titus obtinuit? Hieronymus verbis, quæ ex epistolâ ad Evagrium produximus, immediatè subjungit: *Nam & Alexandria à Marco Evangelista usque ad Heracium & Dionysium episcopos presbyteri semper unum ex se electum in excelsiori gradu collocatum Episcopum nominabant. Quomodo si exercitus Imperatorem faciat, aut Diaconi eligant de se, quem industrium noverint, & Archidiaconum vocent. Quid enim facit, excepta ordinatione, Episcopus, quod Presbyter non faciat?* Potuisset Hieronymus non solius Alexandriæ, sed plurimarum, imò omnium ferè antiquissimarum ecclesiarum exempla proferre. Solâ ordinatione Episcopos Presbyteris superiores facit: atque ita etiam Chrysostomus Homiliâ undecimâ in priorem ad Timotheum, ubi rationem reddit, quare quum Apostolus capite tertio de Episcopis præcepta dedisset, nullâ factâ Presbyterorum mentione ad Diaconos transeat, quia scilicet, ait, *inter Episcopum & Presbyterum interest ferme nihil. Quippe & presbyteris ecclesie cura commissâ est, ut quæ de Episcopis dixit, ea etiam presbyteris competunt. Solâ quippe ordinatione superiores illi sunt, atque hoc tantum plus quàm presbyteri, habere videntur.* Hæc Chrysostomus. Cæterum ordinatione peragi solitâ manuum impositione, quæ ritus est valdè latè patens, generalis, sive multis in negotiis adhiberi consuetus, nempe ad imperandam à Deo precibus personæ, cui imponuntur, aliquam gratiam, & hîc quidem ad impetrandam eam gratiam, quæ futuro in ministerio necessaria

cessaria; hanc, inquam, manuum impositionem in primâ ec-
 clesiâ ab ipsis quoque presbyteris præstitam fuisse constat ex
 ejusdem epistolæ ad Timotheum capite quarto v. 14. Quod
 igitur postea solis episcopis commissâ, consuetudinis fuit &
 juris ecclesiastici, non divini, & ne quidem traditionis Apo-
 stolica. Sed horum uberiori explicatione controversiarum
 scriptoribus permittâ nos ad textum, cui illustrando hæc
 ipsa inseruimus, revertamur. Oportet episcopum inculpa-
 tum esse TAMQVAM DEI DISPENSATOREM, sive tanquam
 œconomum, quem Deus ipse suæ familiæ præfecerit; & du-
 plici quidem nomine, cum propter summam majestatem
 heri, quem non decet nisi probos ministros habere, tum
 propter maximam dignitatem rerum, quæ tractandæ & di-
 spensandæ committuntur, mysteriorum videlicet & sacra-
 mentorum divinorum. *Inter villicum & familiam* ait Hie-
 ronymus *hæc sola distantia est, quod conseruus prapositus est*
conseruis suis. Sciat itaque Episcopus & presbyter sibi populum
conseruum esse, non seruum. Μὴ ἀυθάδην, NON SIBI ARROGAN-
 TER & pertinaciter PLACENTEM & hinc moribus asperum,
 tetricum atque alios fastidientem, ἢ ἀυθάδεια, ut Plato ait
 ἐπιπλεῖ ἐβρωσε, contubernalis est solitudinis, sive solitudi-
 nem parit. Dionem enim, quem alloquitur à nonnullis mi-
 nûs quàm deceat officiosum haberi scribit. Aristoteles pri-
 mo magnorum moralium ἀυθάδεια τῆ ἀπειροεία sive nimio
 placendi & gratiam assentatrice comitate aucupandi studio
 opponit: mediam verò inter utrumque extremum facit
 ἀπειροεία, dignam viro gravitatem cum moderatatione & de-
 coro conjunctam NON IRACVNDVM, sive ad iram pronum.
Iracundus est, dicente Hieronymo, qui semper irascitur, & ad
levem auram quasi à vento folium commovetur. NON VINO-
 SVM: in vino enim est ἀσωτία, Eph. 5, 18; vinum & mustum
 intercipit mentem, Hof. 4, 11. Et rectè Seneca. *Quàm multa*
ebri

Epist. 6.

Ep. es.

ebrij faciunt, quibus sobrii erubescunt & Nihil aliud est ebrietas, quam voluntaria insania. Extende in plures illum ebrium habitum, nunquid de furore dubitabis? NON PERCVSSOREM: Medicus enim est animarum, inquit Chrysoſtomus, Medicus autem minimè percutit, sed etiam si ab agro fortè percussus fuerit, corrigit emendat & curat. NON TYRPIſTER LYCRARI CVPIDVM, qui quamvis rei augendæ, quocunque titulo, quocunque colore, occasionem τῶν ἀπορίων amplectatur, quique faciat ex ministerio suo aucupium pecuniæ, & actiones officij ad lucrum dirigat, ita quidem, ut illas, unde dextra gravis aere domum redire queat, studiosè seſcetur, reliquas negligat, vel aliis transcribat. Vitium presbytero unicè vitandum, & quod à populo animadversum ipsum quidem vilem atque odiosum reddit, ministerium verò contemptui exponit. Dixit qualis non debeat esse; subjungit qualem esse oporteat; sive, removet vitia, subjicit virtutes. * SED HOSPITALEM, ait, oportet esse. Si enim omnes illud de Evangelio audire desiderant: Hospes fui & suscepisti me; quanto magis episcopus, cujus domus omnium commune debet esse hospitium? Verba ista sunt Hieronymi. φιλᾶντων, PROBORVM AMANTEM, hominem videlicet; σὺν προῶν, PRUDENTEM, circumspicum scilicet & fani judicij vel TEMPERANTEM: utramque enim significationem vocabulum admittit; & malè Hieronymus Latinum veterem interpretem, cujus versio hodie non exstat, reprehendit, quòd prudentem reddidisset, JUSTVM erga homines, PIVM erga Deum, CONTINENTEM sui ipsius respectu. Benè Chrysoſtomus: Non eum qui jejunio studeat, hic significari voluit, sed qui omni vitio superior & linguam & manum impudicosq; castigaverit oculos. Ista quippe est continentia, nulli vitio subiecta. * TENACEM sive mordicus & constanter retinentem FIDELIS ILLIV sive qui nunquam fefellit, nunquam fallit & certissimam plenissimamq; fidem mere-

8. *Matt. 23. 35.*

9.

meretur, SERMONIS, QVI non ad ambitiosam ostentationem acuminis vel eloquentiæ, non ad explendam curiositatem, non ad deliniendas aures vel aucupandam gratiam, sed AD DOCTRINAM FACIT, h.c. ad ædificationem auditorum & solidum in pietate profectum. VT POTENS SIT sive facultate polleat, aut valeat ET EXHORTARI DOCTRINA SANA, id est commissum sibi populum ad studium pietatis efficacibus argumentis è doctrinâ cœlesti petitis, & infallibili veritate nixis incitare, ET CONTRADICENTES CONVINCERE. Duo enim sunt præcipua pastoris officia, nempe ovibus de idoneo & salubri pabulo prospicere, & lupos arcere, sive auditoribus sinceram & salutiferam doctrinam proponere, & illos, qui ei sese opposuerint, ita refutare & convincere, ne quod damnum dare vel fideles in sinceritate & simplicitate fidei suæ turbare possint. *Alia quidem, uti monet Chrysostomus, & in subditis sive auditoribus invenire facile est, puta, esse sine crimine, filios habere subjectos, hospitalem esse, justum & sanctum. Ceterum hoc est, quod maximè doctorem exprimit, posse scilicet verbis instruere & adversarios confutare.* * SVNT ENIM cum alibi passim, tum in primis in illâ tibi commissâ insula MULTI REFRACTarii ET VANILOQVI, sive inanibus argutiis dediti ET per argutias illas MENTIVM SEDUCTORES, qui, inquit Hieronymus, *nisi refutati fuerint, facile queunt simplicium corda pervertere.* Si igitur in seculo, quo majora & præsentiora imminent periculo, eò cautiùs homines excubias agunt & diligentius se muniunt; turpe sanè fuerit doctoribus veritatis, si Satanâ tantis conatibus eam impugnante, & tot hostes in aciem producente, ipsi torpeant vel securi & imparati desiderant. MAXIME verò do vita sua sub fin. QVI EX CIRCVMCISIONE, sive Iudæi Hellenistæ, in illis partibus nati atque degere soliti, (è Cretâ uxorem se accepisse testatur Iosephus historicus,

nobilissimis natam parentibus: unde infulam Iudæis non caruisse constat) qui traditiones suas & ceremonias legales cum Christo & Evangelio coniungunt. * **QUIBUS** non de-
 cetero episcopum connivere aut interea, dum pravæ & noxiæ doctrinas disseminant, dormire, sed **OPORTET** mature periculo prævertere & illis **OS** **OBTURARE**. *Tales homines, ut iterum Hieronymi verbis utamur, doctor ecclesie, cui animæ populorum creditæ sunt, Scripturarum debet ratione superare & silentium illis testimoniorum pondere imponere.* Appositè
 c. 6, v. 7. **Chrysoſtomus:** *Si rectè quidam, Syracides videlicet, admonuit: ne quaras fieri iudex, nisi valeas iniustitiam tollere; longè profectò dignius, quemque hoc loco admoneri: Ne quaras fieri magister, si virtutem magisterii tibi deesse animadvertis; verùm etiam si traharis, resilire conator.* **Oportet** mature & seriò molitionibus eorum obviam ire, quia ecclesie plurimum nocent & maxima damnant, **QUI** **TOTAS** **DOMOS** **SUBVERTUNT**, sive à sincerâ doctrinâ & fidei simplicitate abducunt, **DOCENTES** **QUÆ** **NON** **OPORTET**, quòd videlicet observatione ceremoniarum & traditionum ad consequendam salutem necessaria sit, **TURPIS** **LUCRI** **GRATIA**, nempe persuadent hominibus, quòd ipsi veram & perfectam salutis adipiscendæ rationem perspectam nondum habeant, se verò velle pate facere, modò tantum beneficium grato animo agnoscere & remuneratione aliqua prosequi parati fuerint. Hac itaque vafricie miseros à regiâ veritatis viâ seductos cum perniciosis erroribus imbuunt, tum argento emungunt. * **DIXIT** **QUIDAM** **EX** **IPSIS**, natione Cretensis, **PROPRIUS** **IPSORVM** **PROPHETA**, qui proinde ipsorum mores satis perspectos habuit, neque potuit voluisse populares suos injustè criminari;

Κρίτης ἀείψεται, καὶ ἐὰν ἦμεθα, γαστέρες ἀργαί.

CRES **SEMPER** **MENDAX**, **MALA** **BESTIA**, **VENTER** **INERS** **EST**.

Epi-

Epiphanius contra Marcionitas, *Epimenidem*, ait, *indicat veterem philosophum, & templi Mithrae sive Solis apud Cretenfes sacerdotem. Ex quo etiam Callimachus Lybicus testimonium protulit, falso de Iove dicens:* Har. 42.

Κρητες ἀει ψεύσται, καὶ γὰρ τάφον, ὃ ἀνα, σείο

Κρητες ἐτεκτίνωντο, οὐ δὲ ὁ γένης, ἐοσι γὰρ ἀεί.

Cretes mendaces, tibi enim rex magne sepulcrum

Considerunt, qui non moreris, sed vivis in avum.

Eosdem versus recitat & eidem Callimacho tribuit Origenes libro tertio contra Celsum cap. 12; Quin etiam hodie legere est hymno in Jovem, cum paucis aliis è Callimachi carminibus superstitis. Malè itaque Chrysoſtomus Epimenidi adscribit, cujus non sunt duo hi, sed alter ille ab Apostolo citatus, è quo prima verba tamquam vulgare proverbium in suos transtulit Callimachus, ut benè ab Hieronymo observatum est. Frustra igitur uterq; & Hieronymus & Chrysoſtomus satagunt ostendere, non probari Apostolo, quia hunc versum citet, immortalitatem Jovis. Nam Epimenidem in suo carmine, versui, quem Apostolus laudat, quicquam de immortalitate Iovis, uti Callimachus fecit, attulisse non constat. Et si maximè constaret, haut tamen aliquid aliud Apostolus probaret, quàm quod ipse protulit, & suo proposito accommodavit. De Epimenide verò Clinias Cretensis apud Platonem in hunc modum verba facit: *Fortasse audivisti Epimenidem virum fuisse divinum, qui è gente nostrà erat, ac decem annis ante Persicum bellum ad vos profectus sacrificia quædam DEI oraculo edita perfecit, & Atheniensibus Persicam formidantibus classem prædixit, decennio Persas nequaquam venturos, sed & postquam venerint, insectare discessuros, plurag, perpeſsuros mala, quàm facturos.* i. de leg.

Sunt, ait, qui dicant, Cretenses illi sacrificia asferre, ut DEO. lib. 1.

divinationis fuisse peritissimum. Diodorus Siculus *Theologum* nuncupat. Tullius *vaicinantibus per furorem* annumerat. Apuleius *inclutum fatiloquum* vocat. Quin ipsum Epimenidis librum *Oraculorum titulo* prænотatum fuisse, testis est Hieronymus. Hinc itaque & juxta veterem communem Cretensium, non autem juxta suam ipsius opinionem, prophetam appellat Apostolus, q.d. Etiam si apud me haut magnæ auctoritatis sit Epimenides, maximâ tamen est apud Cretenses, & vulgò cum ab ipsis, tum ab aliis gentibus divinus vates & propheta habetur. * Qualis qualis autem sit, & quamvis ipse quoque, ut Cretensis, falsa plurima commentus fuerit, TESTIMONIUM tamen HOC, quod de popularibus suis tulit, VERVM EST, nempe quòd sint mendaces, ferinis moribus, lurcones, comedones, ventres. QUAM OB CAUSSAM EOS, utpotè qui longâ consuetudine & inclinatione quadam naturæ ad mendacia proclives sunt, & fabulis delectantur, REDARGVE PRÆCISE, sive seriò & severè, citra mollitiem verborum & ambages, UT SANI SINT IN FIDE, neque sinceritatem & simplicitatem ejus vel ipsi corrumpant, vel aliis corruptentibus aures præbeant. * NON ATTENTI IUDÆICIS FABVLIS, quas illi, quos ex circumcissione ecclesiam turbare paulò antè admonuit, doctrinæ admiscunt, ET PRÆCEPTIS HOMINVM AVERSANTIVM VERITATEM, sive quæ homines sinceritatem perosi & simplicitatem contemnescentes pro suo libitu & arbitratu nullâ aliâ de causâ, nisi ut singulares sint, aut præ cæteris sapere videantur, vel quæstum faciant, comminiscuntur & obrudunt. Inter ea unum fuit, quòd discrimen ciborum observari voluerunt & à nonnullis abstineri, sive quia ex se & naturâ suâ immundos reputarent, quam sententiam postcâ amplexi sunt Manichæi; sive quia lege Mosaicâ prohibiti essent. * Huc itaq; respiciens, & ex ipsorum commentis unum hoc attingens subjicit:

OMNIA

OMNIA QUIDEM MÜNDA MÜNDIS h. e. Christianis & fidelibus nihil contra suam conscientiam facientibus, neque ulli adversus conscientiam militanti peccato indulgentibus, esus quorumvis ciborum, & usus quarumvis rerum à Deo conditarum licitus & mundus est. Eâdem de re ijsdem verbis utitur Rom. 14, 20: *Omnia munda mundis.* Et 1. Tim. 4, 4: *quicquid condidit DEUS bonum est, nec quicquam rejciendum, si cum gratiarũ actione sumatur.* Et Servator ipse Matth. 15, 11: *non quod ingreditur in os, polluit hominem.* Non igitur homo fidelis ullo cibo abstinet, tanquam ex suâ natura immundo, quum nullus talis sit; neque enim tamquam per legem ceremonialem Mosaicam verito, quum eâ Christiani non teneamur; nihilominus libertate suâ non abutitur: *non vit enim bonum esse non edere carnẽ, neq; bibere vinum, neq; quicquã facere in quo frater impingat vel offendatur, Rom. 14, 21* Ob cujusmodi scandalum & impedimentum familiaritatis fraternæque conversationis tollendum Apostolis & presbyteris Ierosolymitanis, quin ipsi Spiritui sancto visum aliquando fuit, ut è gentibus ad Christum conversi *abstinerent ab iis, quã idolis immolata & à sanguine & suffocato, Act. 15, v. 28, & 29.* A vino quoque & delicatioribus escis interdum abstinere, hoc sine, ut mente magis liberã in Deum feramur, precibus aut studiis operam demus, & carni frenos injiciamus, non modò reprehendi non potest, sed laudari potius debet. At si quis abstineat tamquam rebus ex se malis, injuriam facit Creatori, qui omnia condidit valdè bona. Sin verò, quòd ejusmodi abstinentiam ex lege Dei necessariam aut medium salutis consequendã esse judicet; & puritatem Christianismi adulterat, & ex suo sensu media salutis, quæ Deo non probantur, constituit. *Non igitur, ut benè loquitur Chrysostomus, per naturam munda vel immunda sunt res, sed ex accipientium voluntate atq; proposito.* Nempe ex

sine iudicatur de actione, praesertim indifferente, per nullam Dei legem, neque naturalem neque positivam vel mandatâ vel prohibitâ, quæ ad eò secundum semetipsam, sive quâ formam suam, nulli regulæ vel convenit vel discrepat, sed saltem quâ finem suum, sive, quod eodem recidit, quâ intentionem & propositum facientis. Subjungit igitur Apostolus: POLLVTIS AVTEM ET INCREDVLIS NIHIL EST MVNDVM, quia videlicet nihil ad debitum finem referunt. Edunt cum delectu, & hoc ipso peculiarem Dei gratiam se promereri, alijs superiores & salutis propiores esse credunt. Præterea nullum habent actionem suarum fundamentum, nullum Dei mandatum. *Qui verò dubitat, si egerit, condemnatus est, Rom 14. 23.* Nihil itaque ipsis est mundum, SED POLLUTA EST EORVM ET MENS in cognoscendo pravis & perniciosis opinionibus imbuta, ET CONSCIENTIA in agendo, rectè & juxta Dei voluntatem institutæ actionis minimè sibi conscia, & propterea semetipsam redarguens. Benè Hieronymus: *Si mundi sumus, munda est nobis creatura, Si autem immundi & infideles, sunt nobis uniuersa communia, id est, immunda, sive per inhabitantem in cordibus nostris heresim, sive per conscientiam delictorum.* Quæ verba in suos commentarios transcripserunt Sedulius & Anselmus sive Hervæus. Lex quidem ceremonialis Mosæica bonam partem in externâ quâdam mundicie procurandâ occupata est. Interdicit igitur non modò aliquorum animantium esu, sed tactu quoque cadaverum & sepulcorum, mulierum quæ menstruum vel quemcunq; alium sanguinis fluxum, & virorum qui gonorrhæam patientur: hisq; ipsis & qui eastetigissent, modum mundationis præscribit. Vnde Epistola ad Hebræos c. 9, v. 13. *sanguis taurorum & hircorum, & cinis iuuenta aspergens inquinatos sanctificat ad carnis puritatem.* Hisce Pharisei & seniores non pauca addiderant, nisi pugna
la vis-

lavissent manus, & à foro venientes nisi loti non edebant. Observabant etiam ex traditione lotiones poculorum & sextariorum & aramentorum lectorum, Marc. 7. v. 3. & 4. Fortè igitur Apostolus non ad solam à vetitis escis abstinentiam, quæ tamen in hoc genere primas facile obtinuit, sed universam illam Judaicam munditiem respicit, quam, etsi per promulgatum Evangelium antiquatam, perversi tamen isti urgebant & requirebant, atque ita quidem, ut interiorum illam mentis & conscientiæ, quâ solâ nunc Deus verè delectatur, negligenter, loti videlicet & mundi manus & pedes. Illoti & immundianimum & cor, * DEVM PROFICIENTVR SE SCIRE; imò pleniore & plus quàm vulgari Dei rerumque divinarum & mediorem salutis cognitione se jactant, sed meri hypocitæ sunt, quem verbis se scire profitentur, FACTIS NEGANT, nempe ea perpetrant, quæ Deus severissimè & non saltim ad tempus, ut esum quarundam carniùm, sed in perpetuum prohibuit: voluntatem videlicet aliquam Dei, haut ita vulgò notam sibi innotuisse gloriantur; ei verò; de quâ nemo dubitat & omnibus manifestò constat, non obsequuntur. Rectè Hieronymus: *Quotiescung, vincimur vitiis & peccatis, toties Deum negamus; & è contrario, quoties bene quid agimus, Deum confitemur.* Si itaque Deum esse & retributorem esse verè crederent, præcipua mandata neque tam parvi penderent, neque ita securè contemnerent QUVM SINT, quamvis mundissimi videri velint, ob foetorem impietatis ABOMINANDI, ET quamvis legis observantissimos se se jactitent, legi veræ & hodie quoque nos obliganti inobedientes, rebelles & CONTVMACES; ET quamvis præ ceteris bonorum operum regulas se tenere gloriantur, AD OMNE BONVM OPVS REPROBI, sive ad bona opera cum dijudicanda tum præstantanda inepti,

v. 16.

SECVN-

SECUNDVM CAPVT EPISTOLAE.
SECUNDVM CAPVT.

AT Ty Tite qui noris in eiusmodi argutiis vel ineptijs pietatem non consistere, imò corruptelas esse & pietati officere, **LOQVERE QUÆ DECENT SANAM DOCTRINAM**, quæq; ad ædificationem & solidum in pietate profectum faciunt, eaque omnium ætatum, omnium ordinum hominibus inculca. * **VT SENES SOBRII SINT**, & alienià vitio bibacitatis, quod alioquin senectuti ob aridam corporis constitutionem familiare, **VENERANDI**, qui canis suis nihil indignum admittant, sermone & moribus gravitatem præ se ferant, & reverentiam sui in animis juniorum excitent, **TEMPERANTES** sive **PRVDENTES** & **circumspecti**, hæc enim dos longo tempore & rerum usu acquiri solita, si senectuti desit, facit ut ea contemnatur, **SANI FIDE**, si absit sanitas & robur corporis, ut senibus plerumque accidit, sani tamen sint præ cæteris & firmi fide, minimeque omnium ab eâ se dimoveri patiantur, **ET CARITATE**, quæ veræ fidci individua comes est, **ET TOLERANTIA**, quæ ex caritate oritur, *Caritas enim iram cohibet, non exacerbatur, omnia sustinet,* **I. Cor. XIII. v. 4. 5. & 8.** Et quum quotidie multa occurrant, partim indigna, partim acerba, ad officia caritatis præstanda **seignes reddemur**, nisi ista per patientiam superemus. * **ANVS ITIDEM VT SINT HABITV, QVI SANCTIMONIAM DECEAT**, ne in illâ ætate vestitu & gestibus lasciviam proderere videantur. *Hieronymus: ut ipse quoq; earum incessus & motus, vultus, sermo, silentium quandam decoris sacri præferant dignitatē;* **NON CALVMNIATRICES**, quæ garrulitate suâ alijs detrahant & lites ferant; **NON MVLTQ VINO DEDITÆ**, *quoniam, ait Hieronymus, quod in adolescentibus est libido, hoc in senibus ebrietas est;* **HONESTATIS MAGISTRÆ**, * **Ut suo exemplo IUVENCVLAS SOBRIETATEM ET MORVM HONESTATEM**

DO-

DOCEANT, MARITORVM ET LIBERORVM AMANTES ESSE,
 * TEMPERANTES, CASTAS, DOMI MANENTES, quæ non va-
 gentur per viciniam garrientes, & nova nunciantes vel in-
 quirentes, neglectâ interim domo suâ & rei familiaris curâ.
 Scribit Plutarchus in præceptis connubialibus, Ægyptias
 mulieres majorum instituto calceis non fuisse usas, ut domi
 tempus exigerent. Addit Phidiam Eliensibus Venerem fe-
 cisse, quæ testudinem calcaret, *ὀινυκίας σύμβολον ταῖς γυναῖξι
 ἔσιωπίας*, symbolum, quo faminæ domi sibi manendum &
 silentium servandum esse admonerentur. BENIGNAS, SVB-
 DITAS & motigeras SVIS VIRIS, NE SERMO DEI BLASPHE-
 METVR, ne imputeur evangelio, quod vitio hominum pec-
 catur, & oriatur suspicio atq; calumina, professionem Chri-
 stianismi homines meliores non reddere, neque evangeli-
 cam doctrinam vitia prohibere, quæ ab ipsis sanioribus gen-
 tibus & rectâ ratione improbentur. * JUVENES ITIDEM
 ADHORTARE, VT SINT TEMPERANTES. Juvenilis atq; sob-
 çaloris & sanguinis copiam in luxuriam & libidinē prona;
 si accedat intemperantia, augetur malum & oleum additur
 camino. * PER OMNIA TE IPSVM PRÆBENS EXEMPLVM
 HONORVM OPERVM IN DOCTRINA, id est, convenienter
 doctrinæ, quam proponis & inculcas. Ita enim cum Theo-
 doreto malo accipere, quàm sequentibus conjunctum de
 publicâ doctrinâ cum Chrysofomo interpretari: nam hic
 de moribus agit, de doctrinâ superius egit capite primo. Est
 igitur quasi dicat: Esto exemplar & archetypus operum,
 quæ doces & facienda præcipis. Blandissimus enim præci-
 piendi modus est temetipsum facere, quod ab alio velis fie-
 ri. Et doctrinam in vitâ doctoris tamquam in speculo relu-
 cere oportet, alioquin futuram haut magnæ vel auctoritatis
 vefficaciæ. Optimè Hieronymus: *Nihil prodest aliquem
 exercitatum esse in dicendo, & ad loquendum trivisse linguam,
 nisi*

nisi plus exemplo docuerit quàm verbo. Praestes igitur omni-
 bus conspicuam morum nullo vitio corruptorum INTEGRITATEM GRAVITATEM, quæ tibi quidem & doctrinæ au-
 8. ctoritatem conciliet, à morositate verò aliena sit. * SERMO-
 NEM SANVM, non otiosum, non frivolum & ineptum, mul-
 tò minùs scurrilem vel obscœnum, vel proximo injurium,
 QVIA à malevolis reprehendi & DAMNARI NON POSSIT, sed,
 ut est Ephes. 4. 29. commodum ad ædificationis usum, quiq; gra-
 tiam auditoribus afferat, VT QVI SE EX ADVERSO OPPONIT,
 & quavis ex re occasiones obrectandi captat, ERVBESCAT,
 ubi animadvertit, se frustra, quod carpat, aucupari, NIHIL
 HABENS neque reperiens, QVOD DE VOBIS DICAT MALI.
 9. * SERVOS HORTARE, VT SVIS DOMINIS SVBICIANT SESE,
 cum timore ac tremore, cum simplicitate cordis, ut est Ephes. 6. 5.
 & obsequantur IN OMNIBVS quæ scilicet citra Dei offensio-
 nem præstari possunt, VT SINT EIS ACCEPTI, sive ut illorum
 ministerium gratum habere heri meritò debeant, NON RE-
 SPONSATORES, quibus ægrè fuerit, nisi ejus heri verbo
 10. suum reponant, & ultimum semper occupent. * NIHIL IN-
 TERTVERTENTES, sive nihil clam & fraudulenter subtrahen-
 tes, SED OMNEM BONAM FIDEM, hoc est, fidelitatem & in-
 tegrîtatem in tractandis rebus sibi creditis OSTENDENTES, VT
 DOCTRINAM SERVATORIS NOSTRI DEI ORNENT IN OMNI-
 BVIS, etiam abjectis illis & servilibus negotijs. Solebant
 alias servi sive mancipia veterum duro & intractabili, quin
 vafro & fraudulento esse ingenio: servi itaque Christiani
 si commodo & ad fidele obsequium parato se esse apud
 ethnicos ostenderint, valdè commendabunt doctrinam e-
 vangelicam, utpote quæ inolita vitia hominibus abstergat,
 & mores ingeneret commodos atque amabiles. Atque ita
 in ipsis quoque mancipiis, vilissimo hominum genere,
 (potentia autem Dei per infirmitatem consummatur, 1 Cor. 12. 9)

ob-

obtinere & verum efficitur, quod dicit Servator Matth. 5, 16; *Sic splendeat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera, glorificentque Patrem vestrum, qui est in caelis.* Quod si probitas & virtutes infimae & abjectissimae sortis hominum, quales servi in primis eo tempore erant, religioni & doctrinae ornamento sunt, quanto e contra dedecori erunt vitia & flagitia aliorum in dignitate & honore constitutorum, praesertim episcoporum & doctorum? * ILLVXIT ENIM GRATIA ILLA DEI, praedicationis videlicet evangelicae, SALVIFERA OMNIBVS omnium nationum, aetatum & ordinum HOMINIBVS, atque adeo ipsis quoque miseris & abjectis servis Gratia Dei hic ponitur metonymice pro dono Dei gratioso, & quidem pro illo Dei dono, quod voluit *Evangelium praedicari in univ. mundo omnibus hominibus;* Matth. 28, 19. Marci 16, 15. Nempe, ut loquitur Apostolus Act. 17, 30. *Deus temporibus ignorantiae connivendo dissimulatis nunc mandat omnibus ubique hominibus, ut respiciant.* Illuxit igitur quasi ex improvise & insperato omnibus in tenebris & umbrae mortis positis gratia salutiferae praedicationis evangelicae. * ERVDIENS & tamquam pueros instituens & formans NOS, VT ABNEGATA & procul amandata IMPIETATE ET MVNDANIS CVPIDITATIBVS voluptatum videlicet, opum & honorum, sive, ut est 1. Johan. 2, 16, *cupiditate carnis, libidine oculorum & fastu vitae,* TEMPERANTER & sobrie quoad nosmet ipsos, ET IVSTE quoad proximum, ET PIE quoad Deum VIVAMVS IN PRESENTI SECVLO, non quasi in eo perpetuo permanaturi, vel hac in vitam summum bonum habituri: nam si in hac solum vita speramus in Christum, miserissimi omnium hominum sumus; 1. Corinth. 15, 19: sed indefinenter respectantes ad alteram illam, & jugi indefessoque desiderio. * EXPECTANTES BEATAM ILLAM SPEM, hoc per hypallagen dictum significat exoptatam &

11.

12.

res esse nequit, Gal. 5, 21; & sine sanctimoniâ nemo videbit
 Dominum, Hebr. 12, 14. ET PURIFICARET SIBIMET IPSI
 POPVLVM TEEVLIAREM. Allusit ad verba Domini Israë-
 litis dicta, Exodi 19, 5. *Eritis mihi* ⲉⲣⲓⲧⲓⲛⲓ ⲙⲓⲁⲓ *peculium præ omni-*
bus populis. Quæ LXX. Interpretes in hunc modum expref-
 serunt: ⲉⲓⲟⲩⲧⲉ ⲙⲓⲁⲓ ⲛⲉⲣⲉⲓⲟⲩⲛⲓ ⲉⲓⲟⲩ ⲛⲁⲛⲧⲱⲛ ⲧⲓⲛ ⲉⲧⲏⲱⲛ. Occur-
 rit eadem loquutio Deut. 7, 6. Et hoc de Israelitis divinitus
 dictum verbis, quibus à LXX. redditum fuit, ad Christianos
 & verè fideles, quibus à LXX. redditum fuit, ad Christianos
 & quasi thesaurum peculiariter diligebat: at *nunc in omni*
gente acceptus ei est; qui eum timet. & operam dat justitie, uti
 loquitur Petrus Act. x, 35. Christus itaque dedit semetipsum
 pro nobis, ut acquireret sibi è quibusvis gentibus & homi-
 nibus populum peculiarem, exentum, pretiosum, ⲉⲛⲁⲗⲱⲧⲓⲱ
ⲕⲁⲗⲉⲓ ⲉⲣⲱⲛⲱⲛ. ACCENSVM STUDIO BONORVM OPERVM. *Vides,*
 ait Chrysostronus, *ut non simpliciter à nobis opera virtutis*
exigantur. Addidit nempe ⲉⲛⲁⲗⲱⲧⲓⲱ, *h. e. magnâ cum alacritate*
ingentiq; studio & animo virtutis opera capessentem. * HÆC
 quæ ad pietatem & singulorum officia faciunt LOQVERE ET
 ad ea præstanda EXHORTARE, demonstrans videlicet, quàm
 sint necessaria & quàm seriò Deus ea præcipiat & requirat,
 ET ARGVE negligentem, improbos & contumaces, quales
 juxta Cretensium indolem superiùs descriptam isto in loco
 non deerunt, CVM OMNI IMPERIO, sive cum auctoritate &
 severè, ut quos non movit blanda adhortatio, eos coërceat
 acris reprehensio. Tu auctoritate utitor, tamquam doctor
 & episcopus, imò tamquam Dei legatus, qui Christi nomi-
 ne roget & præcipiat peccatis renunciare & Deo reconci-
 liari, 2. Corinth. v, 20. NEMO IGITVR eorum quos doces,
 hortaris vel reprehendis, TE DESPICIAT.

15.

E 3

TER-

TERTIVM CAPVT EPISTOLAE.
TERTIVM CAPVT.

- I. **P**receptis & monitis particularibus certas atates & ordines hominum spectantibus generalia, & quæ ab omnibus seruari debeant, subiungens Apostolus, IPSIS, ait, auditoribus videlicet tuis universis & singulis SVGGERE, VT SE SVBIICIANT PRINCIPATIBVS ET POTESTATIBVS, hoc est, principibus & magistratibus potestate divinitus instructis, etiam si ethnicis & à verâ pietate alienis. Neq; enim fides Christi ab obedientiâ legitimo magistratui debitâ liberat vel eximit. *Non enim est potestas nisi à Deo, & quæ sunt potestates, sunt à Deo ordinatæ. Itaque quisquis obstitit potestati, Dei ordinationi obstitit*, Rom. 13, 1. & 2. Fideles igitur subiciant sese, dicto audientes sint, & statutis ac legibus lubenter & ex animo OBTEMPERENT, ET AD OMNE OPVS BONVM à magistratu injunctum, vel ad reipub. commodum & conservationem spectans, SINT PARATI. Pulcrè Augustinus de Christianis qui militârunt Juliano Imperatori *in* *infidelibus*, ut Augustinus loquitur, *Apostata, iniquo, idololatra, Vbi, ait, ad causam Christi veniebatur, non agnoscebant illum, nisi qui in cælo erat. Quando volebat ut idola colerent, ut thurificarent, proponebant illi Deum. Quando autem dicebat, producite aciem, ite contra illam gentem, statim obtemperabatur.*
2. * NEMINI MALEDICANT vel detrahant Christiani, sive nullius famam obtrectando lædant, neminem probris vel convitiis incessant. Βλασφημείν dictum quasi βλάπην τινὶ φημῶ, generalem quidem in ipsis sacris litteris significationem obtinet, sed postea à Latinis Patribus specialem accepit, translatum ad significandum convitium Deo factum, vel contumeliam Deo illatam. SINT A RIXIS & PVGNIS ALIENI, ἐπιεικείς, *ÆQVI* & moderati, qui tranquillitatis ergo de rigore stricti juris sæpe aliquid remittant, OMNEM

EXHIBENTES mansuetudinem & animi LENITATEM ERGA
 QVOSVIS HOMINES, non modò pios, & domestici cos fidei, sed
 infideles etiam & religionem Christianam nondum ample-
 xos, Neq; hos quasi veritatis expertes & idololatræ superbè
 despiciere decet, aut indignos reputare quos benevolentia
 prosequamur, aut mansuetâ nostrâ conversatione delinia-
 mus, & si fieri queat, ad amplexandum Christi fidem allicia-
 mus, * NAM quales illi nunc sunt, nos paullò antè fuimus,
 in eodem luto hæsimus, quod nobis tunc noluissemus
 fieri, nunc nos illis facere non debemus: ERAMVS videlicet
 QVONDAM ET NOS nihilo illis saniores vel meliores, AMEN-
 TES, REBELLES, ERRANTES, sive viam, quæ ad vitam ducit,
 ignorantes, & prorsus aliam, quàm quâ ire oportebat, am-
 bulantes, non obnoxii tantùm sed penitus addicti & SERVI-
 ENTES CVPIDITATIBVS ET VOLVPTATIBVS VARIIS, modò in
 illâ, modo in istâ partè, tamquã fluctibus & procellis quibus-
 dam nos raptantibus, IN MALITIA, nequitia ET INVIDIA DE-
 GENTES, ODIOSI, ALII ALIOS OUDIO PROSECVENTES, sive simul
 tibus & odiis inter nos mutuò decertantes, Tales videli-
 cet & tam miserâ conditione sunt homines extra fidem &
 extra Christum. *Se ipsum*, ait Theodoretus, *reliquis annume-
 ravit Apostolus, non quòd omnibus istis criminibus obnoxius, sed
 quòd persecutor fuisset, nam nec reliqui omnes omnibus fue-
 rant obnoxii, sed hic quidem huic, ille verò alteri.* * SED POST-
 QVAM ILLVXIT BENIGNITAS ET PECULIARIS ERGA HOMINES AMOR
 SERVATORIS NOSTRI DEI, postquam videlicet nostrum in er-
 rore sedentium misertus fecit nobis Evangelium annuncia-
 ri (ita enim gratiam Dei illuxit hîc accipio, uti superiore
 quoq; capite v. II.) & per Evangelium quatiã offerri, imo
 credentib⁹ Evangelio applicari & appropriari. * NON EX OPE-
 RIBVS IVSTITIÆ, QVÆ FECERIMVS NOS. quã enim *amentes,
 rebelles, errantes*, ut paullò antè indigitavit, justitiam
 præ-

3.

4.

5.

præstaremus? quæ additi voluptatibus carnis opera faceremus, quibus Deum demereremur? SED EX SUA MISERICORDIA SERVAVIT NOS, eripuit videlicet & liberavit nos cùm à servitute, tum à poenâ peccati; donavit justitiâ Christi, & studiis pietatis & caritatis initiavit, consecravitque, PER LAVACRVM REGENERATIONIS ET RENOVATIONIS. Quoniam tantopere necesse est mutari hominem, & è pristinâ in aliam prorsus & novam vitam transferri, ideo hæc mutatio Regeneratio dicitur: ipse verò regeneratus veterē hominem deponere Ephes. 4. v. 22. & seqq. imò nova esse creatura, Gal. 6. 15. *Vides, ait Chrysostronus, quàm immersis malis fuerimus, aded ut non purgatione, sed renovatione opus esset. Quem admodum enim domum planè veterem & putredine carieq; consumptam nemo fulcit aut sarcit, sed à fundamentis eversam denuò erigere & novam reddere studet, ita quoq; Deus fecit in nobis.* Primum quidem purificantur sive renovantur corda fide, Actor. xv. 9. deinde accedit baptismus, quo fides, & quæ per fidem puritas & renovatio obtigit, confirmatur & obsignatur: quemadmodum Abrahamo adhuc præputiato imputata est fides ad justitiam, & postea accepit signum circumcisionis, sigillum justitiæ fidei receptæ in præputio, Rom. 4. 11. De adultis enim qui ex auditu fidem concipiunt, nos modò loquimur, de quibus ipse quoque potissimum loquitur Apostolus, quum eo tempore plerique, qui baptizarentur, adulti essent. Breviter baptismus ex Dei intentione & institutione lavacrum regenerationis & renovationis. Adultis, qui jam ex auditu fidem conceperunt & per fidem regenerati sunt, regenerationē illam obsignat & confirmat. Infantibus verò, quibus auditus denegatur, & aliud medium applicari nequit, regenerationem ipsam tamquam ordinariam & quidem unicum medium confert. Hypocritis verò, quia propter eorum improbitatem & obicem, quem

quem ponunt, neque conferri gratia regenerationis potest, neque obsignari vel confirmari, quâ potiti minimè sunt; quantum tamen ex suâ & Dei parte est, eandem offert, Non malè in hunc locû Calvinus, qui aliàs de efficaciâ baptismi non semper commodè loquutus fuit; hîc autem satis commodè, *Principium illud, ait, valere debet inter pios, Deum non in anibus nobiscum figuris ludere sed virtute suâ intus præstare, quod externo signo demonstrat. Quare Baptismus congruenter & verè lavacrum regenerationis dicitur. Vim & usum Sacramentorum rectè is tenebit, qui rem & signum ita connectet, ut signum non faciat inane aut inefficax; neq; tamen ejus ornandi causâ Spiritui Sancto detrahat quod suum est. Tametsi neq; abluuntur in baptismo impij, neque renovantur, nihilominus vim istam, quod ad Deum, retinet, quia autcunque Dei gratiam respuant, illis tamen offertur.* Ista Calvinus. Constat igitur baptismum gratiam regenerationis omnibus atq; ipsis adeò hypocritis offerret; reliquis autem conferre, infantibus quidem ipsam, quam aliàs non habebant nec haberent, dando; adultis verò eam, cujus jam antè per fidem ex auditu verbi conceptam participes facti, confirmando & obsignando: nam is quoque quidam conferendi modus est, Quemadmodum si homo amicus vel opulentus tibi ædes donasset: tuq; eas jam possideres & habitares, si quis postea instrumentum & tabulas donationis legitimè confectas testimonioq; & sigillo roboratas tibi afferret, is profectò donationem ædium afferre diceretur: pari modo & ratione adultis, quamvis jam fidelibus & regenerationis participibus, nihilominus baptismus lavacrum regenerationis est, nempe quia gratiam illam regenerationis obsignat & stabilis. *Per lavacrum, inquit, regenerationis & renovationis SPIRITVS SANCTI, puta quam per lavacrum sive mediante lavacro præstat & efficit Spiritus Sanctus. Nisi enim quis genitus fuerit ex aquâ & Spiritu,*

non potest introire in regnum Dei, Joh. 3, 5. Solent autem per appropriationem quandam Spiritui Sancto tribui opera amoris erga genus humanum, utpote illuminatio & sanctificatio nostra: quemadmodum Patri opera providentiae & potentiae; Filio opera consilij & sapientiae. Ne queras modum, ait Theophylactus, Spiritus totum peragit.*

6.

QUEM EFFVDIT IN NOS COPIOSE PER IESVM CHRISTVM SERVATOREM NOSTRVM, nempe adoptavit nos in filios per Iesum Christum, Ephes. 1, 5; & jus dedit, ut filij Dei sint, illis, qui credunt in nomen Christi, Joh. 1, 12. Per eundem itaq; sive ejusdem merito & intuitu largitur Spiritum adoptionis, qui testatur unà cum spiritu nostro, nos esse filios Dei, Rom. 8, v. 15, & 16; quiq; est arrhabo hereditatis nostrae, vel certitudinis de adoptione nostrâ & hereditate ejus beneficio consequendâ, Ephes. 1, 14. *

7.

VT IUSTIFICATI (Justificatio aliàs denotat remissionem peccatorum & justitiae Christi imputationem; Renovatio sanctificationem, & novitatem vitae, quam in fidelibus Spiritus sanctus efficit; Regeneratio utrumque atque adeo totum quod per Christum in hac vita consequimur complecti videtur: quamquam haec semper cum hoc discrimine verba usurpantur) ILLIUS GRATIA & ex merâ misericordia HEREDES EFFICEMVR, quippe qui Spiritum arrhabo nem hereditatis accepimus, SECUNDVM SPERM VITAE AETERNAE, quia videlicet dum hanc vitam vivimus, aeternae hereditatem non re sed spe adimus, nam spe salvi facti sumus, Rom 8, 24: & nondum manifestum factum est quoderimus, 1. Joh. 2, 2. Quemadmodum igitur nos, qui non ita pridem infideles & improbi eramus, nunc per Dei gratiam regenerati & renovati sumus, ita quoq; aliis idè potest contingere, ut ipsi etiam ejusdem gratiae participes facti & servitute peccati eripiantur, & Christo inserantur. Adversus ipsos itaque superbè & morosè nos gerere minime
debe.

debemus. Ad hunc enim scopum argumento & sermone suo Apostolum collimare supra ostendimus. * FIDVS & certus EST HIC SERMO. eâ formulâ utitur Apostolus, quoties seriò aliquid cupit asserere, ut patet ex superioribus epistolis ad Timotheum, priore, cap. 1, 15; 3, 1; 4, 9; posteriore, cap. 2, 11. ET HÆC QUÆ ad pietatem, Dei timorem & bene compositos mores faciunt, VOLO TE omissis inanibus speculationibus & incertis disputationibus strenuè & constanter ASSEVERARE. Nempe doctorem quicquam temerè, & cujus veritatem compertam non habeat, asserere non oportet: quod autem certæ fidei & ad pietatem necessarium esse novit, sedulò & seriò inculcare, & fortiter tueri debet. VT QUI CREDIDERVNT DEO CVRENT, hoc est, maximo studio enitentur BENE AGENDO PRÆIRE, sive in exercitio bonorum operum excellere & principatum quendam assequi & quasi antistites esse. Primum est Deo credere; proximum autem pietatis & officij operibus præstandis fervente studio incumbere. Chrysostomus explicans quid sit *καλὸν ἔργον* *προσέτα* *Θεοῦ*, Hoc est, inquit, *oppressis injuriâ auxilium ferre, non pecuniis tantum, sed exhortatione etiam, salubriq; doctrinâ, viduis item ac pupillis succurrere & opitulari, omnibusq; qui in afflictione aut angustia sunt, prospicere miserationis affectu. Id quippe est bonis operibus præesse.* * HÆC ILLA SVNT BONA ET HOMINIBVS VTLIA, facientia videlicet ad cultum pietatis & virtutis. STVLTAS AVTEM QVÆSTIONES ET GENEALOGIAS ET CONTENTIONES AC PVGNAS LEGALES COHIBE & compesce, sive missas fieri præcipe. Genealogiis attendendum non esse scribit quoque ad Timotheum epistolâ priore, cap. 1, v. 4. Dubium autem non est, quin illos ex circumcissione, de quib⁹ supra c. 1, v. 10. & 14. sive Iudaizantes respiciat & reprehendat. Illi vel de genealogiâ Servatoris scrupulosè fuerunt solliciti, vel de suâ ipso-

profapia, fatagentes demonstrare, quantâ nobilitate eminent, quoto cognationis gradu priscos reges vel duces vel alios magni nominis viros aut ipsum etiam Servatorem contingerent. Ad hunc locum Hieronymus: *Audivi ego quemdam de Hebraeis, qui se Roma in Christum credidisse simulabat, de genealogiis Domini nostri Jesu Christi, quae scripta sunt in Mattheo & Lucâ, facere questionem, quod videlicet à Salomone usque ad Joseph nec numero sibi nec vocabulorum aequalitate consentiant. Qui quum corda simplicium pervertisset, quasi ex adytiis & oraculo deferebat quasdam, ut sibi videbatur, solutiones; quum magis debuerit justitiam & misericordiam & dilectionem Dei querere: & post illa, si forte occurrisset, de nominibus & numeris disputare.* Contentiones & pugnae legales fuerint sine dubio de modo & ratione exsequendi præcepta legalia, ut de modo faciendi zizith, de quibus Num. 15, 38; servandi sabbathum; expurgandi imminente paschâ fermentum: quibus rebus hodiè quoque mirum in modum se torquent Judæi. Fuerint fortè etiam de causis præceptionum legalium, ut quare abstinere iusserit Deus carne suillâ vel leporinâ? quare animantia prædita solidis sive non fissis ungulis immunda? quare non arandum bove simul & asino? Quum enim observationes illae sint abolitæ & antiquatæ, de modo observandi inquirere vanum est: nam tum quoque, quando observate oportebat, satis erat ad simplicem litteræ sensum citra scrupulum & superstitionem attendere. Causae etiam omnium talium evidentes non sunt, neque reddi possunt. Vbiigitur nullae occurrunt, acquiescendum est in divinâ voluntate, cui ejusmodi præcepta visum fuit promulgare. Deo citra controversiam constat ratio suorum præceptorum. Nobis si nullam perspicere possumus, sufficiat Deum præcepisse: sin aliquam assequi nobis videmur, ne arroganter nos geramus, nec sententiam nostram aliis, quibus fortè

fortè non arridet, odiosè obtrudamus. Neque verò soli Judæi stultas & inutiles quæstiones mōverunt. Invasit frivola curiositatis morbus postea multos alios, Scholasticos præsertim quos vocamus, qui post Magistrum sententiarum Petrum Lombardum ab anno circiter Christi millesimo ducentesimo in ecclesiâ occidentis regnarunt. Inutilibus enim & vanis quæstionibus meritò annumeramus multas earum, quas moverunt & agitarunt illi, quos diximus Scholastici, magno quidem conatu, neq; minore subtilitate, quæ si tam ad pietatē semper faceret, quàm ingenium exercet & acuit, omni laude superior foret: plerumq; autem tanto inter se consensu, quanta quæstionum, de quibus disceptabant, erat utilitas. Ejusmodi quæstiones sunt ut è multis aliquas in exemplum adducamus, *An potuerit alia persona quàm Filius, incarnari? An plures persone unam naturam potuerint assumere? An si homo non peccasset, nihilominus Filius Dei incarnandus fuisset? An potuerit assumere & sibi personaliter unire naturam brutam vel inanimatam? An ex utero prodierit non dilatato claustrò virginali?* Et de quibus peculiari tractatu disputavit Dominicus de Dominicis Venerus, *An sanguis Christi effusus manserit unitus Deitati? Qualis fuerit filiatio Johannis Evangelistæ ad Beatam virginem?* Laude tamen minimè caret, quin imitatione dignum est, quòd de his ipsis & aliis cum harum similibus, tum melioribus plurimis quæstionibus disceptantes Scholastici placidè & modestè agunt, absque acerbitate & convitiis, solis certantes rationibus & argumentis. Posterioribus & nostris hinc temporibus non imminuta quidem est curiositas & fervor de quæstionibus, quod pietatem attinet, sterilibus & inutilibus disceptandi: imminuta sunt autem præsidia ab eruditione, sine quibus nulla subtilior vel intricatior quæstio feliciter tractari aut expediri potest. Econtrà verò aucta est libido

contendendi, & eò processit usque ut, ubi desunt rationes, acerbitate verborum & maledicentiâ res agatur; quin eò usque, ut dissentientes sese invicem tolerare nolint, alteri alteros communionē indignos sentiant, anathemate feriant & condemnent. Itaque factum, ut quæ superioribus seculis tamquam opiniones in utramque partem liberè disputabantur, hoc nostro quasi articuli fidei & fundamenta salutis ab ijs sapè, qui rem per affectus vel imperitiam capere & dijudicare nequeunt, determinata sint & obrusa. Huc refero pleraque quæ de modo mysteriorum controvertuntur, quum Scriptura contenta sit, quod ad salutem cognitu necessarium est, simpliciter proposuisse, ut Quod unus, sit Deus, qui Pater, Filius & Spiritus sanctus; Quod idem mundū condiderit; Quod Filius pro nobis homo factus; Quod per baptismum nos regeneret; Quod in Eucharistiâ corpus suum manducandum nobis præbeat; Quod gratiâ Dei credentes Evangelio pieque viventēs servemur; cetera verò, quæ modos, quibus singula sint aut fiant, concernunt, & alia subtiliora, utpote nobis minimè necessaria & plerorumq; Christianorum captum superantia, ut plurimum reticeat. Sanè horreni schismatis, quod hodie Ecclesiam catholicam non modo perturbat, sed sædè deturpat, & propemodum pessumdat, duas præcipuas causas esse puto, unam quidem immodicam & immoderatam Romani episcopi ambitionem & tyrannidem; alteram verò, quod è quibusvis subtilitatibus & minutis controversiis capitales sive fundamentales facinus easque in alterutram partem sub notâ *ἑτεροδοξίας* & hæreseos plerumque determinant, qui omnium minimè rē intelligunt. Et longè, quàm nostra hæc occidentis, felicior est ab eâ quidem parte Ecclesia Græca, quæ ut eruditionis, ita quoque contentionis minus habet, simpliciter adfertiens Apostolico, Nicæno, & aliis Catholicis symbolis, de pietate, cuius

cujus & Christianæ patientiæ exercendæ sub dirâ illâ servitute quotidie offertur non occasio modò, sed necessitas. magis sollicita, quàm de disputationibus & subtilitatibus. quarum incuriosa factiones, quibus cum nos hodie luctamur, earumq; nomina penitus ignorat. Nemo tamen propterea sibi persuadeat, quòd eruditionem accusem vel damnem, vel quòd existimem nullâ opus esse eruditione, aut nos præsidijs liberalium artium carere posse, nã etiamsi quæstiones, quales taxavimus, superflua & ociosa exortæ nunquam essent; ad scripturas tamen intelligendas & exponendas, & ad ipsos fidei articulos adversus ethnicismum & hæreses afferendos & defendendos, litteris & disciplinis peropus fuerit. Quò plures autem circa ipsa fundamenta quæstiones apud nos enatae sunt, & hodie controvertuntur, eò magis solidâ & perfectâ quadam eruditione opus est. Et tot enim quæstionibus & controversijs ope magnæ cujusdam eruditionis fortè aliquando, si Deus volet, eluctabimur: absque eâ, & si imperitiæ rerum summam crediderimus, numquam. Nam ne quidem quæstionem aliquam ociosam esse, vel talẽ, quæ certò in alterutram partem determinari nequeat, nisi eruditio suppetias ferat, ostendi potest. Quin si contentiones sopiri, aut saltem mitigari cupimus, arcendi omninò sunt indocti & imperiti, à quibus nihil minùs, quàm huic morbo medicina sperari potest. Iubeantur itaq; in simplicitate fidei acquiescere, & in vicem disputationum officiis pietatis & caritatis operam dare. Quemadmodum autem in occidente, prò dolor! in eum rerum statum devenimus, ut òninò quæstiones multas disputari & controversias tractari oporteat; quicquid ejus est negotij, id totù demandetur viris exacti ingenij, solidæ eruditionis & animi moderati. Illi dogmata purè necessaria ab alijs minùs necessariis; & à quæstionibus indeterminabilibus, superfluis & inutilibus segregent

neces-

necessaria strenuè urgeant, in reliquis minùs necessariis veritatem quarant, & si fieri potest, eruant, & rationibus ac argumentis munitam aliis ob oculos ponant: sententiam tamen suam tamquam articulum necessarium nemini obtrudant, neque plaris eam fieri jubeant, quàm evincunt, quibus utuntur argumenta. Et hæc non nisi à doctis & inter doctos seorsim à conscientia vulgi, quantum ejus fieri potest, tractent. Etiam aliquando multum se profecisse putent, si ostenderint, in nonnullis certam & minimè ambiguum veritatem humano ingenio inveniri non posse: esse argumenta vel in neutram partem, vel in utramq; æquè probabilia. Cuncta verò ociosa & inutilia, & ad profectum in pietate & vitâ, quæ hominè Christianum decet, nihil quicquam facientia, missa faciant, vel parcè & eo saltem fine attingant, ut qualia sint planum reddant, & quàm indignum fuerit Christianos ob ejusmodi quæstiones torqueri, vel in partes ire, demonstrant. Caveant autem, ne quod curiositati explendæ, vel ingenio exercendo, vel acumini ostentando à nonnullis datum fuit, aut etiam hodie dari possit, id ipsi arripiant, & quod sibi in talibus visum fuerit, odiosè venditent, vel morosè obtrudant: in primis verò ne malum augeant & quæstiones quæstionibus cumulent. Potius omnes ejusmodi, quantum fieri potest, declinent, & ostensâ inutilitate earum & vanitate, resecent: SVNT ENIM, ut verissimè & optimè hic loquitur Apostolus, INVILES ET VANAE. * Subjungit: HAERETICVM HOMINEM POST VNAM ET ALTERAM ADMONITIONEM AVERSARE, rejice, repelle, quasi dicat, Qui quæstiones agitant frivolas & inutiles, etiamsi extremè mali non sint, & tolerari aliquatenus possint, compescendi tamen sunt, & severè castigandi, ut curiosas atque otiosas istas quæstiones missas faciant: neque ipsi, si pietatem seriò

& ex

10.

& ex animo colant, necessariis monitis obtemperare recusabunt. Si quis autem eò usque quaestionibus & contentionibus progressus fuerit, ut in hæresin (*hæresis*, ait Hieronymus, *græcè ab electione dicitur, quòd scilicet unusquisque id sibi eligat, quòd ei melius esse videtur*; nempe quòd ejusmodi homo ostenso divinitus salutis adipiscendæ modo contentus esse nolit, sed alium suoapte ingenio & arbitrio constituat) prolapsus, fundamenta salutis in dubium vocet aut convellat, semel atque iterum seriò admonendus est, veritate, à quâ defecit, & rationibus, quibus illa nritur, inculcatis, & periculo æternæ damnationis, in quam præceptus erat, ob oculos posito. Quòd si quiescere omninò nolit, & contendere atque contentionibus suis fundamentales articulos oppugnare, & quantùm in se fuerit, evertere pergat, vitandus est & consortium ejus fugiendum. Scribit Apostolus I. Corinth. 5, 11: *Si quis, quum frater nominetur, sit scortator, aut alieni avidus, aut idololatra, aut convitiator, aut ebriosus, aut rapax; cum ejusmodi ne edatis quidem.* Hujusmodi operibus carnis annumerantur hæreses Galat. 5, 20. Dubium itaque non est, quin sicut vitanda est familiaritas & convictus eorum, qui, quum Christiani audire velint, operibus tamen carnis indulgent, nec moniti resipiscunt, ita quoque pari modo fugienda sit familiaritas & convictus hæreticorum, qui seriis admonitionibus & solidâ veritatis demonstratione corrigi nequeunt. Posteriore ad Thessalonicenses cap. 3. v. 14. ait: *Ne commercium habete cum eo, homine videlicet criminibus obnoxio, & emendationem respuente, ut erubescat.* Addit autem; *neque ut inimicum ducite, sed admonete ut fratrem:* Existimo igitur homini hæretico pari modo familiaritatem & convictum subtrahendum & denegandum esse, ne tamen, ubi oportuni-

42 TERTIVM CAPVT EPISTOLAE.
 tunitas fuerit & commodè fieri possit, admonere & docere cum desinamus. Quòd si dixerimus Apostolum velle, familiaritatem catenus quoque subtrahendam esse, ut ne quidem doceri ullo modo vel admoneri, vel disputari cum eo debeat; non oportebit intelligere hæreticum, qui ex ignorantia vel pravâ institutione hæresin amplexus sit, sequutus doctores aut parentes, aut popularium suorum errantium multitudinem: sed hæreticum malitiosum & obstinatum. Quales plerumque esse solent auctores hæreson. Et de tali sine dubio loquitur Apostolus, quum de Cretensibus agat, qui omnes in doctrinâ salutis rectè fuerant instituti. Si quis eorum igitur hæresin introduceret, à veritate, quam antea doctus esset, & cognitam satis haberet, illum desciscere oporteret.

¶ *¶* Indicio sunt verba, quæ sequuntur: VT QUI NORIS EVRESVM ESSE, neque ampliùs in solido, sive in fundamento salutis consistere, sed fundamento excidisse eum, QUI EST EIUSMODI, ET PECCARE, per ἀνομιαν videlicet peccatum illud grande, quod est ad mortem, & pro quo non est orandum, 1. Johan. 5, 16. VT, QUI SUO PTE IVDICIO SIT CONDEMNATVS, Nempe veritatem pridem edoctus est, eamque perspectam habet. Novit itaque se falsâ docere, & homines à veritate abducere. Hanc igitur Majorem ei suppeditat *Κυτήρις*: Qui sciens & volens veritatem; præsertim divinitus revelatam, & sine quâ salus animæ obtineri nequit, pervertit, & ab eâ homines abducit, meritò condemnatur. Minorem suggerit *συνειδήσις*, se scilicet; qui ejusmodi est, id facere. Ergo conclusione necessariò subdendâ & suo pte iudicio semetipsum condemnare cogitur. Quantum igitur ex Apostoli verbis colligere queo, loquitur de hæresicos

feos auctore, qui deliberato proposito veritatem apud suum ipſius animum certam & conſtatam malitioſè (fortè etiam ex ambitione, vel invidiâ, vel lucri cupidine, vel quacumque aliâ cauſâ) oppugnet, atque adedò in Spiritum ſanctum peccet. Ille enim demum *ἀνομιαν* *ἔλαβεν* & ſive ſuoptè judicio eſt condemnâtus. Et quia pro ejuſmodi orandum non eſt, neque docendus eſt aut admonendus erit. Aliàs doctrina & admonitio, ubi aliqua quamvis exigua profectus ſpes fuerit, nunquam ſubtrahendâ. Huic iraque, ſi ſubtrahi debent, erit homo deploratæ penitùs ſalutis, ſive ejuſmodi, de quo in viam revocando nulla omninò ſpes ſuperſit: quales ſaltem ſunt, qui in Spiritum ſanctum peccant. * QVVM MISERO ARTEMAM AD TE AVT TYCHICVM qui videlicet tui abſentis vices, ut Hieronymus exponit, ſuppleant, STVDE VENIRE AD ME NICOPOLIN. Diximus in proœmio, Hieronymũ quidẽ de Nicopoli Epiri accipere: ſed ut cum Theodoreto & Chryſoſtomò Nicopolin Thraciæ accipiamus, convenientius eſſe. ILLIC ENIM DECREVI HYEMARE, *Non inquit, ut Chryſoſtomus obſervat, hoc ago, ut illũ à ſuo removeam officio, & ministerio, ſed ut à me inſtructor doctiorq; recedat.* * ZENAM LEGIS PERITVM ac interpretem, ET APOLLO, (celebrem illum, cujuſ in actis & priore ad Corinthios mentio, Hieronymus & Chryſoſtomus intelligunt,) STVDIOSE DEDVENDOS CVRATO, & viatico juva, NE QVID ILLIS DESIT. * DISCANT AVTEM ETIAM NOSTRI, ne dubites unde peti aut ſuppeditari viaticum poſſit, BENE AGENDO PRÆIRI ad neceſſarios indigorum, præſertim verò doctorum, uſus, VT NON SINT FRVCTVS EXPERTES; neque fructus ſcilicet

12.

13.

14.

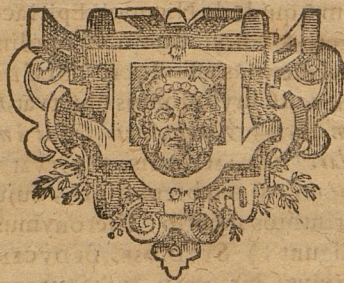
44 TERTIVM CAPVT EPIST. AD TITVM.

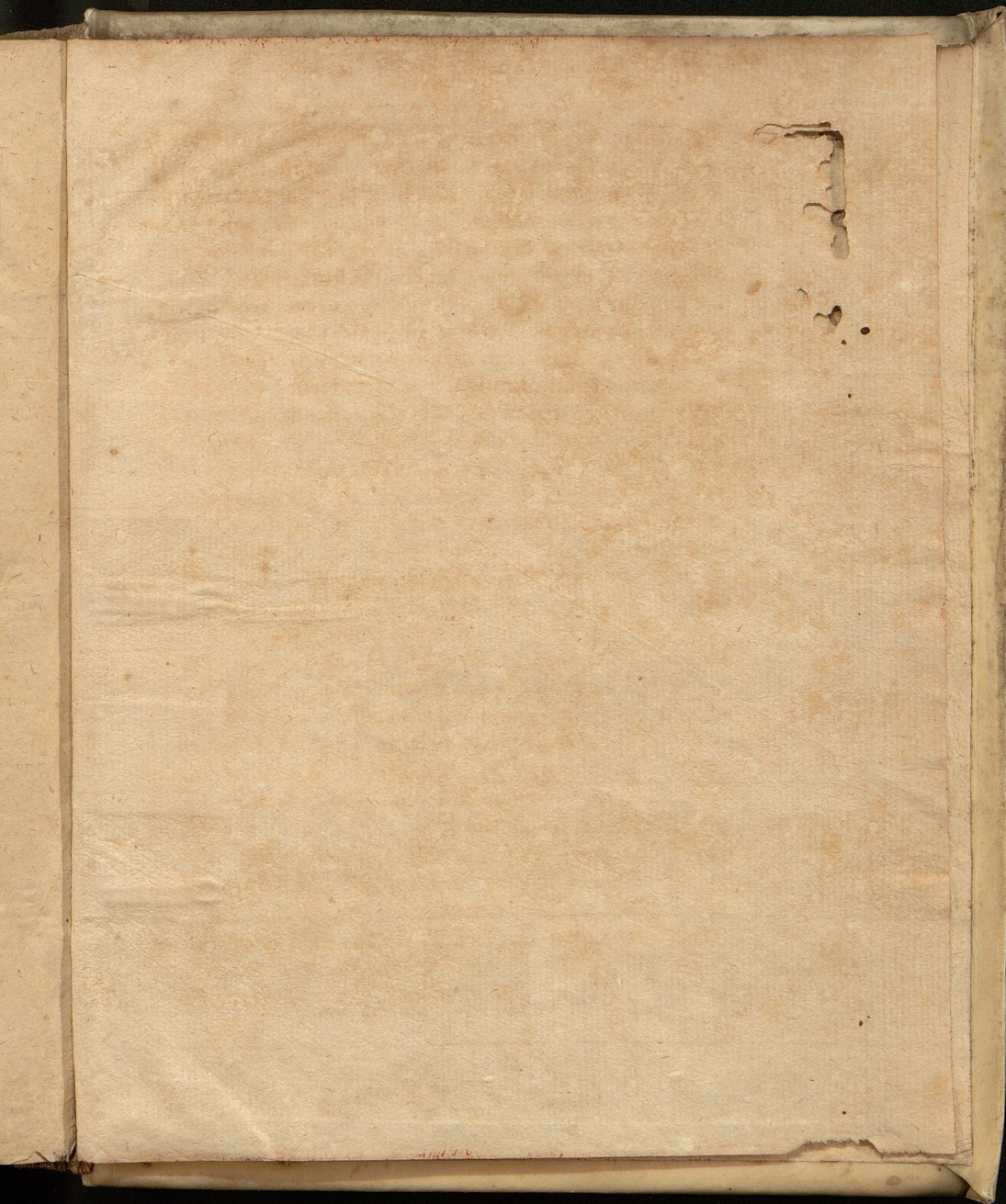
licet, quem proferat ipsorum fides: *fructus enim Spiritus caritas & benignitas Galat. 5, 22*; neque fructus sive mercedis, quam Deus beneficentiæ promisit. *Qui enim serit parçè, parçè etiam metet; & qui serit benignè, benignè etiam metet. Nam hilarem datorem diligit Deus, 2 Corinth. 9, v. 6. & 7.* * Tandem Epistolam salutationibus concludit;

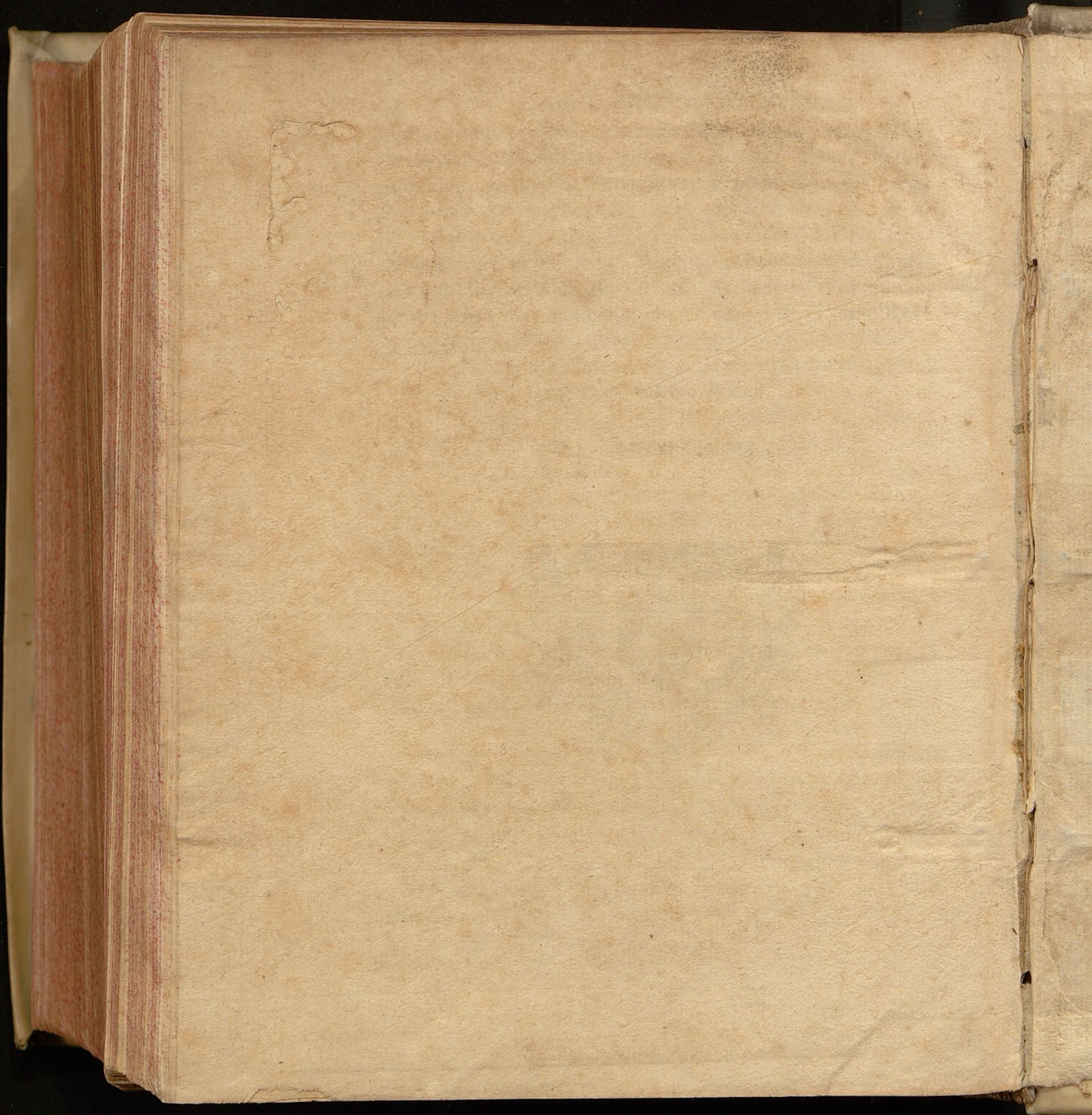
15.

SALVTANT TE, QVI MECVM SVNT OMNES, SALVTIA EOS, QVI DILIGENT NOS IN FIDE, id est, fideliter, sive propter fidem, quam ministerio nostro prædicamus & asserimus, GRATIA DEI SIT CVM OMNIBVS VOBIS, AMEN.

ΤΩΙ ΘΕΩΙ ΔΟΞΑ.

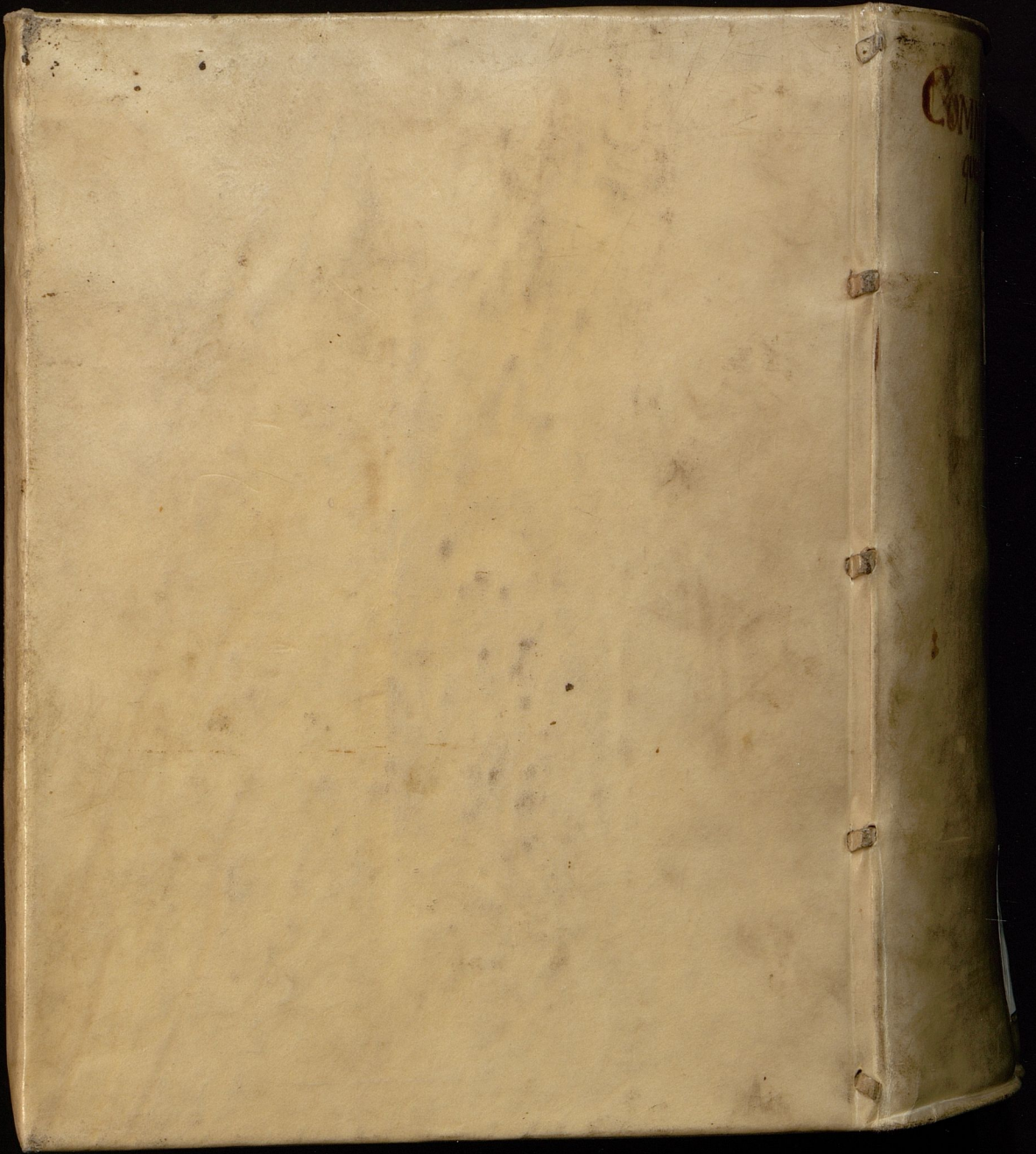

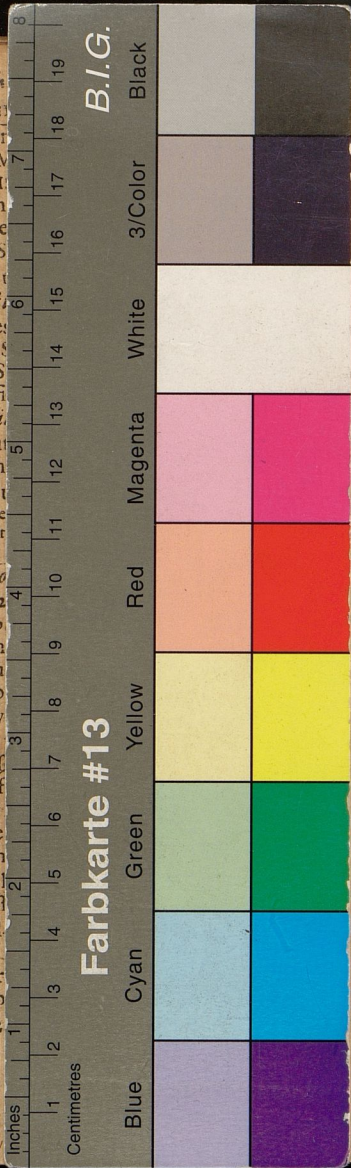
153 155

X2615745

K

VD77

114.
IN EPISTOLA M
SANCTI APOSTOLI PAVLI
AD TITVM
EXPOSITIO LIT-
TERALIS,
IN ACAD. IVLIA, ANNO SVPERIO-
RE, PVBLICE PROPOSITA,
ET NVNC EDITA

à
GEORGIO CALIXTO

S. Theol. D. & Prof. publ.

EDITIO TERTIA.

BRVNSVIGAE.
Typis & sumtibus ANDREÆ DVNCKERI,
ANNO MDCCCXVI.